

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**DİNDARLIK YAŞLILIK VE ÖLÜM PARADOKSU ÜZERİNE BİR DİN
SOSYOLOJİSİ ARAŞTIRMASI**

ALİ AKSAÇ

YÜKSEK LİSANS

ADANA / 2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**DİNDARLIK YAŞLILIK VE ÖLÜM PARADOKSU ÜZERİNE BİR DİN
SOSYOLOJİSİ ARAŞTIRMASI**

Ali AKSAÇ

**Danışman: Doç. Dr. Abdullah ÖZBOLAT
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Asım YAPICI**

YÜKSEK LİSANS

ADANA / 2020

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Abdullah ÖZBOLAT
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN

Üye: Prof. Dr. Asım YAPICI

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

.../.../2020

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda

aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.02/ 01/ 2020

Ali AKSAÇ

ÖZET**DİNDARLIK YAŞLILIK VE ÖLÜM PARADOKSU ÜZERİNE BİR DİN
SOSYOLOJİSİ ARAŞTIRMASI****Ali AKSAÇ****Yüksek Lisans Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı****Danışman: Doç. Dr. Abdullah ÖZBOLAT****Ocak 2020, 63 sayfa**

Modern dönem ve sonraki süreçte özellikle teknoloji ve sağlık alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak insanların ortalama ömür sürelerinde ciddi bir artış gözlenmeye başlamıştır. Ömür süresinde meydana gelen bu artışla birlikte insanların ortalama yaşam beklenti süresi de buna paralel olarak artış göstermiştir. Planlı, programlı ve uzun bir ömrün tahayyül edildiği bu süreç ölümün toplumsal bellekteki konumu üzerinde ciddi etkiler meydana getirmiştir. Adana ve çevresinde 50 yaş ve üzeri kişilerle 30-40 dk arası görüşmeler gerçekleştirildiği bu araştırma, yaşlılık ve dindarlık ilişkisi bağlamında günümüz yaşlılığın ölüme bakışını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntem ve tekniklerinin kullanıldığı bu çalışmada katılımcılarla 30-40 dk arası görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırma, yaşlılık kelimesinin ne anlama geldiğini, yaşlılıkla birlikte dine yönelimin boyutlarını, yaşlılık ve dindarlık ilişkisi bağlamında günümüz yaşlılığın ölüme bakışını ve bu düşüncelerin oluşmasına etki eden temel faktörlerin neler olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Yaşlılık, Dindarlık, Ölüm, Sosyoloji,

ABSTRACT**A SOCIOLOGY OF RELIGION STUDY ON RELIGIOSITY OLD AGE
AND PARADOX OF DEATH****Ali AKSAÇ****Master Thesis, Department of Philosophy and Religion Sciences****Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Abdullah ÖZBOLAT****January 2020, 63 pages**

In parallel with the developments in the field of technology and health, a significant increase has been observed in the average life span of the people in the modern period and later. With this increase in life expectancy, the average life expectancy of people has increased in parallel. This process in which a planned, programmed and long life is envisaged has had serious effects on the position of death in social memory. This study, where 30-40 minutes of interviews were conducted with people aged 50 and older aims to reveal the view of old age to death in the context of the relationship between old age and religiosity. Qualitative research method and techniques were used in this study and 30-40 minutes of interviews were conducted with the participants.

The research reveals what the conception old age means, the dimensions of orientation to religion with old age, the view of old age to death in the context of the relationship between old age and religiosity and what are the main factors affecting the formation of these thoughts.

Keywords: Old Age, Religiosity, Sociology, Death

ÖN SÖZ

Teknoloji ve sağlık alanında yaşanan gelişmeler insanların ortalama yaşam süresi ve ortalama yaşam beklenti süresi üzerinde önemli etkiler meydana getirmiştir. Yaşam süresi uzamış ve insanların ortalama yaşam beklenti süreleri de buna paralel olarak artış göstermiştir. Elinizdeki bu çalışma dindarlık, yaşlılık ve ölüm ekseninde disiplinler arası bir çalışma niteliği taşımaktadır. Planlı programlı ve uzun bir ömrün tahayyül edildiği bu süreçte ölümün toplumsal bellekteki karşılığı araştırılmış ve dikkate değer sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırmanın ilk bölümünde literatür taraması yapılmış; yaşlılık, dindarlık ve ölüm ekseninde bir teorik çerçeve oluşturulmuştur. İkinci bölümde ise saha araştırmasından elde edilen bulgular doğrultusunda çeşitli kavramsallaştırmalar adı altında olgu analiz edilmiştir.

Çalışma süreci boyunca bana rehberlik eden ve her daim destek olan değerli danışman hocam Doç. Dr. Abdullah ÖZBOLAT'a cân-ı gönülden teşekkür ederim. Bu süreçte beni yalnız bırakmayan, maddi manevi her türlü desteğini üzerimde hissettiren aileme, kıymetli vakitlerini bana ayıran, çalışma süreci boyunca bana ışık tutan değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN'a, bu güne kadar yetişmemde emeği geçen bütün hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Katkılarından ötürü bütün katılımcılara teşekkür ederim.

SYL-2018-11268 proje numaralı bu çalışma Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir. Katkılarından dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
KISALTMALAR	ix
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
EKLER LİSTESİ.....	xii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	1
1.4. Araştırmanın Yöntemi	2

BÖLÜM II

DİNDARLIK YAŞLILIK VE ÖLÜM: TEORİK ARKA PLAN

2.1. Yaşlanma ve Yaşlılık	3
2.1.1. Yaşlılığa Yönelik Kuramsal Açıklamalar	4
2.1.1.1. Yapısal Fonksiyonel Kuramlar	5
2.1.1.2. Çatışmacı Kuramlar	7
2.1.1.3. Sembolik Etkileşimci Kuramlar.....	8
2.1.2. Geleneksel ve Modern Toplumda Yaşlılık	9
2.1.3. Modernleşme ve Yaşlılığın Konumu	11
2.1.3.1. Yaşlılık ve Demografik Değişim	11
2.1.3.2. Yaşlanma ve Sosyal Güvenlik	15
2.1.3.3. Yaşlılık ve Beden Tüketimi	16
2.1.3.4. Yaşlılık ve Sağlık.....	17
2.2. Yaşlılık ve Dindarlık.....	19

2.2.1. Yaşlılık İnsanı Dine Yaklaştırır mı?	21
2.2.2. Modernleşme, Sekülerleşme ve Yaşlı Dindarlığının Konumu	22
2.2.3. Yeni Bir Kavram Önerisi: Akıfkan Yaşlı Dindarlığı.....	24
2.2.4. Yaşlılık ve Sosyo-Dini Farklılaşma	25
2.3. Yaşlılık ve Din İlişkisi Bağlamında Ölüme Sosyolojik Bir Bakış.....	26
2.3.1. İnsan Yaşlanınca Neden Dine Yaklaşmak İster?	27
2.3.2. Ölümün Toplumsal Hayata Etkisi.....	29
2.3.3. Modern-Postmodern Kavşığında Ölümün Toplumsal Bellekteki Anlamı....	30

BÖLÜM III

DİNDARLIK YAŞLILIK VE ÖLÜM: SÜREGELEN BİRLİKTELİKTEN PARADOKSAL BİRLİKTELİĞE: TİPOLOJİK BİR YAKLAŞIM

3.1. Yaşlılık ve Yaşlanmaya Yönelik Kavramsallaştırmalar	33
3.1.1. Güçsüzleşen Yaşlılık.....	33
3.1.2. Yaşlanmayı Kabullenen Yaşlılık	34
3.1.3. Gönü Genç Olan Yaşlılık.....	35
3.1.4. Tarif Edilemeyen Yaşlılık.....	37
3.2. Yaşlılık ve Dindarlığa Yönelik Kavramsallaştırmalar.....	38
3.2.1. Dine Yaklaştıran Yaşlılık.....	39
3.2.2. Dine Yaklaştırmayan Yaşlılık.....	40
3.2.3. Dinden Uzaklaştıran Yaşlılık.....	41
3.3. Yaşlılık Dindarlık ve Ölüm Düşüncesine Yönelik Kavramsallaştırmalar.....	42
3.3.1. Dine ve Ölüme Yaklaştıran Yaşlılık	42
3.3.2. Dine Yaklaştıran Ölüme Yaklaştırmayan Yaşlılık	44
3.3.3. Ölüme Yaklaştıran Dine Yaklaştırmayan Yaşlılık	47
3.3.4. Dine ve Ölüme Yaklaştırmayan Yaşlılık	49
3.3.5. Dinden Uzaklaştıran Ölüme Yaklaştırmayan Yaşlılık.....	52
SONUÇ	55
KAYNAKÇA.....	57
EKLER	61
ÖZGEÇMİŞ	63

KISALTMALAR

TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
WHO	: World Health Organization
UN	: United Nations
URL	: Uniform Resource Locator
vb.	: ve benzeri
s.	: Sayfa
vd.	: ve diğerleri

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.	Dine ve Ölüme Bakış "Şerif Bey (68)"	42
Tablo 2.	Dine ve Ölüme Bakış "Mahmut Bey (78)"	43
Tablo 3.	Dine ve Ölüme Bakış "Hakkı Bey (72)"	44
Tablo 4.	Dine ve Ölüme Bakış "Hayri Bey (59)"	45
Tablo 5.	Dine ve Ölüme Bakış "Kazım Bey (67)"	46
Tablo 6.	Dine ve Ölüme Bakış "Kemal Bey (70)"	47
Tablo 7.	Dine ve Ölüme Bakış "Salim Bey (67)"	48
Tablo 8.	Dine ve Ölüme Bakış "Ömer Bey (77)"	49
Tablo 9.	Dine ve Ölüme Bakış "Cemil Bey (76)"	50
Tablo 10.	Dine ve Ölüme Bakış "Ahmet Bey (70)"	50
Tablo 11.	Dine ve Ölüme Bakış "Yusuf Bey (63)"	51
Tablo 12.	Dine ve Ölüme Bakış "Melahat Hanım (78)"	52
Tablo 13.	Dine ve Ölüme Bakış "Şükrü Bey (74)"	53
Tablo 14.	Dine ve Ölüme Bakış "Yaşar Bey (63)"	53

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1.** Dünya Geneli Yaşlı Nüfus Oranı Gösterge Grafiği 12
- Şekil 2.** Türkiye Geneli Yaşlı Nüfus Grafiği..... 13
- Şekil 3.** Türkiye Geneli Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi Gösterge Grafiği 14
- Şekil 4.** Adana İline Ait Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi Grafiği 14

EKLER LİSTESİ

EK 1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu.....	60
EK 2: Katılımcı Listesi.....	61

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Araştırmanın konusu yaşlılık ve dindarlıktır. Yaşlılık ve dindarlık ilişkisi bağlamında günümüz yaşlılığın ölüme bakışı araştırmanın temel problemidir. Yaşlılık ve dindarlık arasındaki ilişkisellik sorunsalına ilişkin din bilimleri alanında çok sayıda çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaların genelinde yaşlanmayla birlikte dine yönelimde bir artış yaşandığına işaret edilmektedir. Nitel araştırma desenine sahip olan bu çalışmada yaşlılıkta dine ilişkin farklı yaklaşımlardan da hareketle günümüz yaşlılığın ölüme bakışı ele alınmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Modern dönem ve sonraki süreçte teknolojik gelişmeler hız kazanmış ve birçok alanda olduğu gibi teknoloji ve sağlık alanlarında da ciddi gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Bu gelişim süreci insanların ortalama yaşam süreleri ve ortalama yaşam beklenti süreleri üzerinde ciddi etkiler meydana getirmiştir. Yaşam süresi uzamış ve insanların ortalama yaşam beklenti süreleri de buna paralel olarak artış göstermiştir. Bu durum ölümün toplumsal bellekteki karşılığı üzerinde de ciddi etkiler meydana getirmiştir. Bu araştırma yaşlılık ve dindarlık ilişkisi bağlamında günümüz yaşlılığın ölüme bakışını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu süreci ister yeniden inşa süreci ister değişim süreci olarak adlandıralım şu bir gerçektir ki bu araştırma modern dönem ve sonraki süreçte ölüm gibi fiziksel ve sosyal bir gerçekliğin toplumun zihin kodlarında nasıl şekillendiğini ortaya koyması bakımından çalışılmayı hak etmektedir.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın çalışma grubu Adana'da ikamet eden 50 yaş ve üzeri kişilerden oluşmaktadır. Türkiye'nin her kesimindeki yaşlı insanlara ulaşmak imkânlar dâhilinde mümkün görünmemektedir. Bu nedenle farklı bölgelerde yapılacak olan araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilebilir. Ayrıca çalışmamız nitel bir desene sahiptir. Bu nedenle farklı yöntemlerle yapılacak olan çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilebilir. Veri toplama tekniği olarak çalışma grubumuzla bire bir ve odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Farklı teknikler kullanılarak yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilebilir. Son olarak araştırma 2019 yılında Adana'da gerçekleştirilmiştir. Farklı

zamanlarda ve farklı mekânlarda yapılacak olan çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilebilir.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma yönteminin seçiminde dikkat edilmesi gereken en önemli husus yöntemin araştırmanın amacına uygunluğudur. Bu nedenle araştırmayı amacına ulaştıracak en iyi yol araştırma için en iyi yöntem olarak ifade edilebilir. Araştırmanın çalışma grubu Adana'da ikamet eden 50 yaş üzeri kişilerden oluşmaktadır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada gerekli bilgileri elde edebilmek adına yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme formunun ilk kısmında katılımcıların yaşlılık ve din anlayışlarına yönelik sorulara ikinci kısmında ise ölüm düşüncelerine ilişkin sorulara yer verilmiştir. Bire bir ve odak grup görüşmelerinin gerçekleştirildiği bu çalışmada verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz ve içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Ortalama görüşme süresi ne çok uzun ne de çok kısa olacak şekilde 30-40 dk. arası olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra problemi net bir şekilde ortaya koyabilmek adına gözlem tekniğinden istifade edilmiştir.

BÖLÜM I

DİNDARLIK YAŞLILIK VE ÖLÜM: TEORİK ARKA PLAN

2.1. Yaşlanma ve Yaşlılık

Yaşlılık kavramı gerek ihtiva ettiği anlamlar gerekse de farklılaşan boyutlarıyla açıklanması tek satırlık cümleler arasına sığamayacak kadar derin anlamlar içeren, geniş ve tanımlanması zor bir kavramdır. Nitekim çalışmanın bulgular kısmında saha araştırmasından elde edilen bilgiler doğrultusunda yaşlılığın tanımlanmasına yönelik oluşturulan tipler yaşlılığın tek boyutlu olarak düşünülmemeyeceği gerçeğini gözler önüne sermektedir. Her ne kadar yaşlılık kavramının ihtiva ettiği bütün anlamlar tek bir cümle altında ele alınamayacak kadar genişlik arz etse de yaşlılığın tanımlanmasına yönelik olarak literatürde sayısız tanıma rastlamak mümkündür. Tanımlar arasındaki benzerlikleri de göz önüne alarak var olan bu tanımların hepsine tek tek değinmek yerine genel kabul gören tanımlar üzerinde durmak gereksiz tekrarlardan kaçınmak adına çalışma için önem arz etmektedir.

Yaşlılık kavramının tanımlanmasıyla ilgili dikkat edilmesi gereken en önemli husus yaşlanma ve yaşlılık kavramları arasındaki ayrımın netleştirilmesidir. Yaşlanma kavramı, hayat boyu devam eden fiziksel, ruhsal ve sosyal kayıpların yaşandığı süreci ifade ederken yaşlılık kavramı ise bu süreç içerisinde gelinen son noktayı yani belli bir devri ifade etmektedir(Kalınkara, 2016, s. 8). Bu süreç içerisinde yaşlanmanın tam olarak hangi yaşlarda ve ne zaman başladığını saptamak da farklılaşan hayat şartları, eğitim, yaş, cinsiyet vb. faktörler de göz önüne alındığında olanaksız görünmektedir(Özbolat, 2016, s. 54). Örneğin iyi eğitim almış, çalışma koşulları rahat, ekonomik durumu iyi olan ve rahat yaşayan bir kişi kendisinden daha az eğitim almış ve hayat şartları kendisinden daha zor olan bir kişiye göre daha geç yaşlanabilmektedir. Bu nedenle yaşlanmanın başlangıcı olarak kesin bir yaş sınırı koymak belirtilen nedenlerden ötürü mümkün görünmemektedir.

Yaşlılığı tanımlarken kavramın durağan bir süreçten çok kendine has değişen, dönüşen ve sürekliliği olan dinamik bir süreci ifade ettiğini dikkate almak gerekmektedir(İnce, 2017, s. 107). Çünkü toplumda var olan bütün sosyal yapılar zamanla teknolojik ilerlemelere paralel olarak sanayileşme, modernleşme vb. süreçlerden geçerek sürekliliğini korumakla beraber değişmekte, dönüşmekte ve farklılaşmaktadır. Yaşlılık da toplum içerisinde belirli bir toplumsal yapıyı temsil ettiği

için zamanla bu süreçlerden geçerek varlığını sürdürebilmek adına değişmekte, dönüşmekte ve farklılaşmaktadır. Bu nedenle yaşlılığa yönelik yapılan tanımlar da bu süreç içerisinde farklılaşabilmektedir. Bu nedenden dolayıdır ki yaşlılık kavramının ifade ettiği anlamlar zamana göre kişiden kişiye, toplumdaki topluma hatta coğrafyadan coğrafyaya değişiklik arz edebilmektedir(Cowgill ve Holmes, 1972, s. 305).

Yaşlanmanın psikolojik, biyolojik, sosyal ve ekonomik olmak üzere çeşitli türleri bulunmaktadır. Bunlara kısaca değinmek gerekirse, psikolojik yaşlanma; bireyde meydana gelen zihinsel, bilişsel ve duygusal gerilemeyi, biyolojik yaşlanma; fiziksel olarak bireyde enerji kaybıyla başlayan fizyolojik gerilemeyi, sosyal yaşlanma; bireyin toplumda oynadığı rollerdeki yaşadığı gerilemeyi, ekonomik yaşlanma ise yaşın ilerlemesiyle birlikte ekonomik kazançta meydana gelen gerilemeyi ifade etmektedir(Şentürk, 2018, s. 105). Yaşlanma kavramının çeşitleri ile birlikte ortaya atılan tanımlardan da hareketle yaşla birlikte bireyde her alanda bir gerilemenin yaşanmaya başladığı bütün tanımların kesiştiği ortak nokta olarak ifade edilebilir.

Yaşlılık olgusunun bu karmaşık yapısı kavramın sosyoloji alanında farklı teoriler içerisinde çözümlenme ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Kavramın tek bir anlamı ifade etmediği birden çok anlamlara gelebileceği üzerine çalışmalarda bulunan kuramcılar bu durumun netleştirilebilmesi adına çeşitli kuramlar adı altında olguyu çözümlenme yoluna gitmiştir. Bu noktada ortaya atılan teorik çözümlenmeler içerisinde herhangi birini doğru olarak kabul ederek diğer çözümlenmeleri reddetmek kavramın anlaşılabilmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu nedenle her teorisinin haklılık yönlerini de dikkate alarak kapsamlı bir değerlendirme yapmak daha sağlıklı sonuçlar elde edebilmek adına önem arz etmektedir.

2.1.1. Yaşlılığa Yönelik Kuramsal Açıklamalar

Kuram, ampirik dünya ile ilgili kavramlarımızı ve anlayışlarımızı sistematik biçimde düzenleyen birbiriyle ilintili tanımlar ve ilişkiler kümesidir(Marshall, 2005, s. 436). Bir diğer ifadeyle kuram, olay veya olguların açıklanabilmesi ve anlamlandırılabilmesi adına ileri sürülen geçerliliği tamamen ispatlanmamış düşünce, görüş veya nazariye olarak da ifade edilebilir(Kirman, 2016, s. 179). Kuramlar kesin bir bilgi ifade etmemekle beraber eleştirilerek geliştirilebilen bir özelliğe sahiptir.

Gerontoloji alanı başta olmak üzere sosyal bilimlerin alanının hemen hemen hepsinde yaşlılık ile ilgili kuramsal açıklamalara rastlamak mümkündür. Bu kuramlar

başlıca; “aktivite”, “yaşamdan geri çekilme”, “modernleşme”, “süreklilik”, “rol kaybetme”, “yaş tabakalaşması”, “politik ekonomik”, “sosyal alışveriş”, “etiketleme”, “feminist”, “yaşam boyu gelişim” ve “alt kültür” kuramlarıdır. Diğer alanlarda ifade ettiği anlamlar da dikkate alınarak bütün bu kuramların sosyoloji alanı içerisinde nasıl çözümlenmesi gerektiği konusu tartışmalıdır. Yaşlılığa ilişkin yapılacak olan tanımlamalarda sosyolojik çözümlerden faydalanmak olgunun sosyolojik perspektiften değerlendirilebilmesi ve anlaşılabilmesi adına önem arz etmektedir. Bu çalışmada ifade edilen bütün bu kuramlar sosyoloji alanının en temel üç kuramı olan yapısal fonksiyonel, çatışmacı ve sembolik etkileşimci kuramlar içerisinde değerlendirilmektedir. Yaşlılık kuramlarına ilişkin olarak yapısal fonksiyonel kuram içerisinde başlıca; yaşamdan geri çekilme kuramı, aktivite kuramı, süreklilik kuramı, toplumsal rol kuramı ve modernleşme kuramları ele alınmaktadır. Çatışmacı kuram içerisinde değerlendirilebilecek olan başlıca yaşlılık kuramları; politik ekonomik kuram ve yaş tabakalaşması kuramlarıdır. Sembolik etkileşimci kuram içerisinde değerlendirilebilecek olan yaşlılık kuramları ise sosyal alışveriş kuramı, yaşam boyu gelişim kuramı, feminist kuram ve alt kültür kuramlarıdır(Baran, 2012, s. 143).

2.1.1.1. Yapısal Fonksiyonel Kuramlar

Yaşlılığa yönelik yapılacak olan kuram çözümlenmeleri ilk olarak yapısal fonksiyonel kuram içerisinde ele alınmaktadır. Yapısal fonksiyonel kuram içerisinde değerlendirilebilecek olan yaşlılık kuramları başlıca; “yaşamdan geri çekilme kuramı”, “aktivite kuramı”, “süreklilik kuramı”, “toplumsal rol kuramı” ve “modernleşme” kuramlarıdır. Odak noktada yaşlılığın sosyal işlevlerine yapılan vurgu bu kuramların yapısal fonksiyonel kuram içerisinde değerlendirilmesinde etkili olmuştur. Toplum bir makine olarak düşünülürse bu makinenin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi adına makineye ait bütün parçaların sağlıklı bir şekilde görevini yerine getirmesi gerekmektedir. Dolayısıyla yapısal fonksiyonel kuramın yaşlılığa bakışı onun kazandığı ya da kaybettiği işlevlerin tezahürleri üzerinden değerlendirilmektedir.

Yaşlılığa ilişkin olarak yapısal fonksiyonel kuram içerisinde değerlendirilebilecek olan ilk kuram yaşamdan geri çekilme kuramıdır. Bu kuram yaşlanmayla birlikte yaşanan sosyal, psikolojik ve fizyolojik gerilemelere paralel olarak yaşlı bireyin toplumsal fonksiyonlarının zamanla zayıfladığını ve bir süre sonra toplumsal kopuşun yaşanmaya başladığı süreci ifade etmektedir(Achenbaum ve

Bengtson, 1994, s. 758). Bu geri çekilme süreci yaşlı birey ve toplum arasında karşılıklı olarak gerçekleşmektedir. Yaşlanmaya başlayan birey bu süreçte eski yeteneklerinin ve kabiliyetlerinin zamanla kaybolmaya başladığını fark etmeye başlarken toplum da artık bu bireyi bakıma muhtaç bir birey olarak görmektedir. Bu süreç yaşanan birey ile toplum arasında imzalanan gizli bir sosyal sözleşme olarak ifade edilebilir. Bu durumun farkına varmaya başlayan yaşlı bireyler emeklilik vaktinin geldiğini ve artık çalışmakta zorluk çekmeye başladıklarını kabul etmeye başlamaktadırlar.

Yapısal fonksiyonel kuram içerisinde değerlendirilebilecek olan ikinci kuram ise aktivite kuramıdır. Bu kuram yaşlanmayla birlikte toplumsal etkinliğin azalmaya başladığını bireyin artık geçmiş yaşantısında olduğu kadar faal kalamayacağı bir süreci ifade etmektedir. Kuramda ön plana çıkan en önemli nokta sosyal aktivite ile yaşam memnuniyeti arasındaki pozitif ilişkidir. Sosyal aktivitelerde sergilenen rollerin kaybolmaya başlamasıyla birlikte yaşam memnuniyetinin de azalmaya başladığını ileri süren kuram bu süreçte yaşlanmakta olan bireyin artık eski davranışlarının yerine yenilerini eklemek durumunda kaldığını ifade etmektedir(Lemon, Bengtson ve Peterson, 1972, s. 521). Geçmiş yaşamına oranla faaliyet alanı daralmaya başlayan yaşlı birey bu süreçte daha durağan hobiler edinmekte ve sosyal hayat yavaşlamaya başlamaktadır.

Yapısal fonksiyonel kuram içerisinde değerlendirilebilecek olan bir diğer kuram ise süreklilik kuramıdır. Değişim ve süreklilik (change and sameness) olmak üzere iki temel kavramı ön plana çıkaran bu kuram yaşlanmayla birlikte güç kaybına uğrayan bireyin bu süreçte eski davranış kalıplarının yerine yenilerini getirmek suretiyle toplumdan kopmadan hayatına devam edebileceğini ifade etmektedir(Atchley, 1989, s. 184). Yalnız burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta geçmiş yaşantıdaki bireysel özellikler bu süreçte ciddi değişimler yaşamamaktadır. Geçmiş yaşamında durağan bir hayat yaşayan bir insan bu süreçte çok hareketli bir insana dönüşmemektedir. Karakter özellikleri doğrultusunda bireyler yaşlılık süreçlerinde eski davranış kalıplarından da izler taşımak suretiyle yeni davranış kalıpları oluşturmaktadırlar.

Bu minvalde değerlendirilecek başka bir kuram ise rol kaybetme kuramıdır. Bu kuram her bireyin toplum içerisinde belli roller taşıdığını ve bu rollerin zamanla yaşa bağlı olarak değişime uğradığını ifade etmektedir. Toplumsal yapı içerisinde yer alan her birey bu süreçte mevcut rollerini kaybederek yerine yenilerini almaktadır. Rol kaybetme kuramına göre yaşlılıkta da bu durum geçerlidir. Toplumsal yapı içerisinde

aktif olarak oynadığı rolleri kaybetmeye başlayan birey bu süreçte yeni roller kazanmakta ve toplum içerisindeki fonksiyonunu korumaya çalışmaktadır(Blau, 1973, s. 185).

Yapısal fonksiyonel kuram içerisinde değerlendirilebilecek olan son kuram ise modernleşme kuramıdır. Bu kuram toplumların modernleşmesiyle doğru orantılı olarak yaşlılığın konumsal değer kaybı yaşayacağını ifade etmektedir(Cowgill ve Holmes, 1972, s. 322). Modernleşme, sosyal ve teknolojik anlamda yaşanan yenilik sürecini ifade etmektedir. Bu anlamda teknolojik gelişmelere paralel olarak sosyal alan şekillenmeye başladıkça yaşlılığın toplumsal fonksiyonları da giderek azalmaya başlamaktadır. Örneğin internet ve bilgisayar sistemlerinin gelişimi bilgiye ulaşımı kolaylaştırmakta ve geleneksel toplumda yaşlı bilgeliğine duyulan ihtiyaç modern toplumda kaybolmaya başlamaktadır.

2.1.1.2. Çatışmacı Kuramlar

Yaşlılığa yönelik yapılacak olan bir diğer kuram çözümlemesi ise çatışmacı kuram çerçevesinde ele alınmaktadır. Çatışmacı kuram içerisinde değerlendirilebilecek olan yaşlılık kuramları; “politik ekonomik kuram” ve “yaş tabakalaşması” kuramıdır. Ortak paydada sosyal tabakalaşma ve ekonomik eşitsizliğe yapılan vurgu bu kuramların çatışmacı kuram içerisinde değerlendirilmesinde etkili olmuştur.

Çatışmacı kuram içerisinde değerlendirilebilecek olan ilk kuram politik ekonomik kuramıdır. Bu kuram yaşlı bireyin içerisinde bulunduğu aile yapısı, ekonomik yapı, etnisite ve sosyal yapının bu süreçte belirleyici konumda olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda ekonomi ve politika kavramlarını ön plana çıkaran kuram, politikanın ekonomiyi eşit pay edemediğini bunun yaşlılar üzerinde toplumsal eşitsizliklere neden olduğunu ön plana çıkarmaktadır(Şentürk, 2018, s. 141). Kuram kapitalist sistemin içerisinde barındırmadığı yaşlının üretime dâhil edilemeyecek duruma gelmesinden ötürü sosyal yapının dışına itilmek zorunda bırakıldığını ileri sürmektedir.

Çatışmacı kuram içerisinde ele alınan ikinci kuram ise yaş tabakalaşması kuramıdır. Yaş tabakalaşması kuramı bireylerin yaşa bağlı olarak toplumsal tabakalara ayrıldığını ve ona göre yaşamını sürdürdüğünü ifade eden bir kuramdır(Riley, Johnson ve Foner, 1972, s. 7). Toplumsal hayatta yaşa bağlı olarak meydana gelen bu tabakalar toplumsal eşitsizliklerin ve çatışmanın temelini oluşturmaktadır(Şentürk, 2018, s. 145).

Kuramın burada ifade ettiği en önemli anlam her yaş gurubunun toplumsal yapı içerisinde bir kategori oluşturduğu gerçeğidir ki bu durum çatışmacı kuram içerisinde eşitsizliğin temelini oluşturan sosyal tabakalaşmanın sosyal gerçeklik olarak açığa çıktığına işaret etmektedir.

Yaşlanmayla birlikte ekonomik ve sosyal alanda meydana gelen eşitsizlikleri ifade eden bu kuramlar sosyoloji alanı içerisinde çatışmacı kuramın genel manada savunduğu toplumsal eşitsizliklerin adeta özelleştirilip detaylandırılmış halleridir. Bu noktada bir mihenk taşı olarak değerlendirilebilecek olan çatışmacı kuram yaşlılığa ilişkin ifade edilen bu kuramların asıl dayanak noktası konumunda yer almaktadır.

2.1.1.3. Sembolik Etkileşimci Kuramlar

Yaşlılığa yönelik olarak yapılacak olan son kuram çözümlemesi ise sembolik etkileşimci kuram içerisinde değerlendirilmektedir. Sembolik etkileşimci kuramlar içerisinde değerlendirilebilecek olan yaşlılık kuramları başlıca; “sosyal alışveriş kuramı”, “yaşam boyu gelişim kuramı”, “feminist kuram” ve “alt kültür” kuramlarıdır. Bu kuramların sembolik etkileşimci kuram içerisinde ele alınmasının temel sebebi ifade edilen bütün kuramların ortak noktasının mikro düzeyde bireysel etkileşim odaklı olmasından kaynaklıdır.

Sembolik etkileşimci kuram içerisinde ele alınabilecek olan ilk kuram sosyal alışveriş kuramıdır. Bu kuram karşılıklılık ilkesini esas almaktadır. Bu kurama göre sosyal ilişkiler karşılıklı alışveriş usulüne dayanmaktadır. Sosyal hayatın karşılıklı olarak maddi manevi çıkar ilişkileri üzerine inşa edildiğini ileri süren kurama göre birey ve toplum bu süreçte en fazla kazancın elde edildiği ilişkilere yönelmektedir(Dowd, 1975, s. 593). Örneğin, yaşlanan bireye aile içerisinde yapılan yardımların karşılığı hem yaşlı birey için hem de yardım eden aile üyeleri için sosyal bir doyum sürecidir. Bu süreçte yaşlı kişilerin yardım almaktan dolayı duyduğu hazlar ve ona bakan aile üyelerinin de yardım etmekten dolayı duydukları hazlar karşılıklı olarak sosyal alışveriş kuramının temel karakteristiğini oluşturmaktadır.

Sembolik etkileşimci kuram içerisinde ele alınan bir diğer kuram ise yaşam boyu gelişim kuramıdır. Bu kurama göre toplum içerisinde yaşayan her birey yaşamı boyunca hayatının her döneminde farklı roller üstlenmek durumundadır. Her dönem için üstlenilen bu roller her defasında bir önceki sergilenen rolden farklı olarak gelişim göstermektedir. Dolayısıyla kuramın öngördüğü temel düşünce bireyin bütün yaşamı

boyunca her anlamda değişerek ve rollerinin gereklerini yerine getirerek bir yaşam sürdüğünü iddia etmektedir(Kalınkara, 2016, s. 42).

Sembolik etkileşimci kuram içerisinde ele alınan bir diğer kuram ise feminist kuramdır. Bu kurama göre her alanda olduğu gibi kadın yaşlandığı zaman da cinsiyet ayrımına maruz kalarak erkeğin egemenliği altında hayatını devam ettirmektedir. Kuram ataerkil yapı içerisinde hayatını devam ettirmeye çalışan yaşlı kadınların yaşadığı sorunlara odaklanmaktadır. Toplumsal yapı içerisinde kadın erkek ilişkilerinin bu süreçte doğurduğu problemler kuramın ortaya çıkmasında etkili olmuştur(Lewis ve Butler, 1972, s. 227).

Sembolik etkileşimci kuram içerisinde ele alınan son kuram ise alt kültür kuramıdır. Bu kuram sosyal yapı içerisinde barınamayan kendisine faaliyet alanı oluşturamayan yaşlı kişilerin kendi akran grubuyla mevcut sosyal yapı içerisinde bir alt kültür oluşturduğunu iddia etmektedir(Rose, 1962, s. 123). Yaşın ilerlemesiyle birlikte insanların düşünce dünyası sürekli olarak farklılaşmaktadır. Sosyal yapı içerisinde kendi düşüncelerini canlı tutmakta zorluk yaşanan yaşlı bireyler bu süreçte akran gruplarıyla vakit geçirme yoluna gitmektedirler.

Mikro düzeyde toplumsal ilişkilerin ön plana çıktığı bu kuramsal çözümlemede yaşlılığa ilişkin olarak değerlendirilen kuramların tümünde de ortak olan nokta sosyal etkileşimin temel alınmasıdır. Sosyal ilişkiler üzerine kurulu olan toplumsal yapı içerisinde sosyal etkileşim kaçınılmazdır. Bu nedenle etkileşim sonucu ortaya çıkan her olay olgu veya durumun sosyolojik karşılığı önemlidir. Bu noktada bireysel, sosyal veya kültürel her türlü etkileşimin izahında sosyolojik teorilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda yaşlılığa ilişkin etkileşim odaklı ifade edilen bütün bu kuramlar sosyoloji alanının temel kuramlarından olan sembolik etkileşimci kuramın çatısı altında değerlendirilebilir.

2.1.2. Geleneksel ve Modern Toplumda Yaşlılık

Yaşlılık her dönemde aynı anlamı ifade eden bir olgu değildir. Zaman içerisinde çeşitli süreçlerden geçerek ifade ettiği anlamlar sürekliliğini korumakla beraber değişebilmektedir. Dolayısıyla geleneksel ve modern şeklinde ifade edilen her iki toplum tipinde de yaşlılık kavramının ifade ettiği anlamlar birbirinden farklıdır. Bu anlam farklılığının en önemli nedenlerinden birisi değişen toplum yapısıdır. Geleneksel toplum yapısı ile modern toplum yapısı birbirinden çok farklıdır. Geleneksel toplum

yapısı durağan bir yapıyı ifade ederken modern toplum yapısı dinamiktir. Geleneksel toplumda belirleyici olan gelenek, modern toplumda yerini geleceğe bırakmıştır(İnce, 2012, s. 748).

Yaşlılığın ifade ettiği anlam geleneksel ve modern toplum yapıları arasında farklılık arz edebildiği gibi geleneksel veya modern toplumun kendi yapıları içerisinde bile farklılık arz edebilmektedir. Örneğin bazı geleneksel toplumlarda yaşlı, bilgeliğin sembolü olarak yöneticiliğe layık görülebilirken bazı geleneksel göçebe toplumlarda ise göçü yavaşlatıyor gerekçesiyle ölüme terk edilebilmekteydi(Kalınkara, 2016, s. 52). Dikkat edilmesi gereken önemli bir diğer husus, yaşlılığın toplumsal konumuna ilişkin değer yargılarının eğitim, kültür, örf, adet, gelenek ve göreneklere göre şekillenme biçimidir. Her toplum, içerisinde yetiştirdiği bireyi kendi kültür ve eğitimi ile harmanlamaktadır. Bu harmanlanma sürecinde birey içerisinde yaşadığı toplumun örf, adet, gelenek ve göreneklerine uygun eğitim almakta ve kültürün oluşumuna katkı sağlamaktadır. Oluşan bu kültürün her toplumda farklı süreçlerden geçerek meydana geldiği dikkate alındığında yaşlı bireyin toplumsal konumuna ilişkin değer yargılarında meydana gelen bu farklılık şaşırtıcı değildir.

Modern dönemde özellikle teknolojik gelişmelere paralel olarak tıp, eğitim, iletişim, ulaşım, vb. alanlardaki gelişim yaşlılığın toplum içerisindeki konumunda değişimler meydana getirmiştir(Özbolet, 2016, s. 55). Geleneksel toplumda yaşlı bilgeliğine verilen değer modern toplumda yerini internet ve bilgi teknolojilerine bırakmıştır. Birey, internet sayesinde bilgiye hızlı erişim sağlayarak merak ettiği bilgilere aile büyüklerine danışarak değil internet üzerinden araştırma yaparak ulaşabilmektedir. Bu durum yaşlı bireyin geçmişte var olan bilgelik statüsünün yok olmasına ve zamanla toplumsal yapı içerisinde soyutlanmasına zemin hazırlamaktadır.

Geleneksel ve modern toplum yapıları arasındaki farklılıklardan bir diğeri ise değişen aile yapısıdır. Geleneksel toplumun geniş aile yapısı modern dönemde yerini çekirdek aile yapısına bırakmıştır. Bu değişim sürecinden en fazla yaşlılar etkilenmiştir. Geleneksel dönemde geniş aile içerisinde kendisine yer bulabilen yaşlı, modern dönemde hayatın uzmanlaşmış iş bölümü sonucu çekirdek aile yapısı içerisinde kendisine yer bulamamaktadır. Bu süreçte çekirdek aile içerisinde konumlanamayan yaşlı yine modern toplumun bir ürünü olan huzurevlerinde hayatlarının kalan kısımlarını tamamlama gerçeği ile karşı karşıya kalmaktadır(Arslan, 2009, s. 120).

Geleneksel toplumdan modern topluma dönüşüm süreci yaşlılığın sürekli kayıplar yaşayarak geçirdiği bir süreç değildir. Bu dönüşüm sürecinin yaşlı için

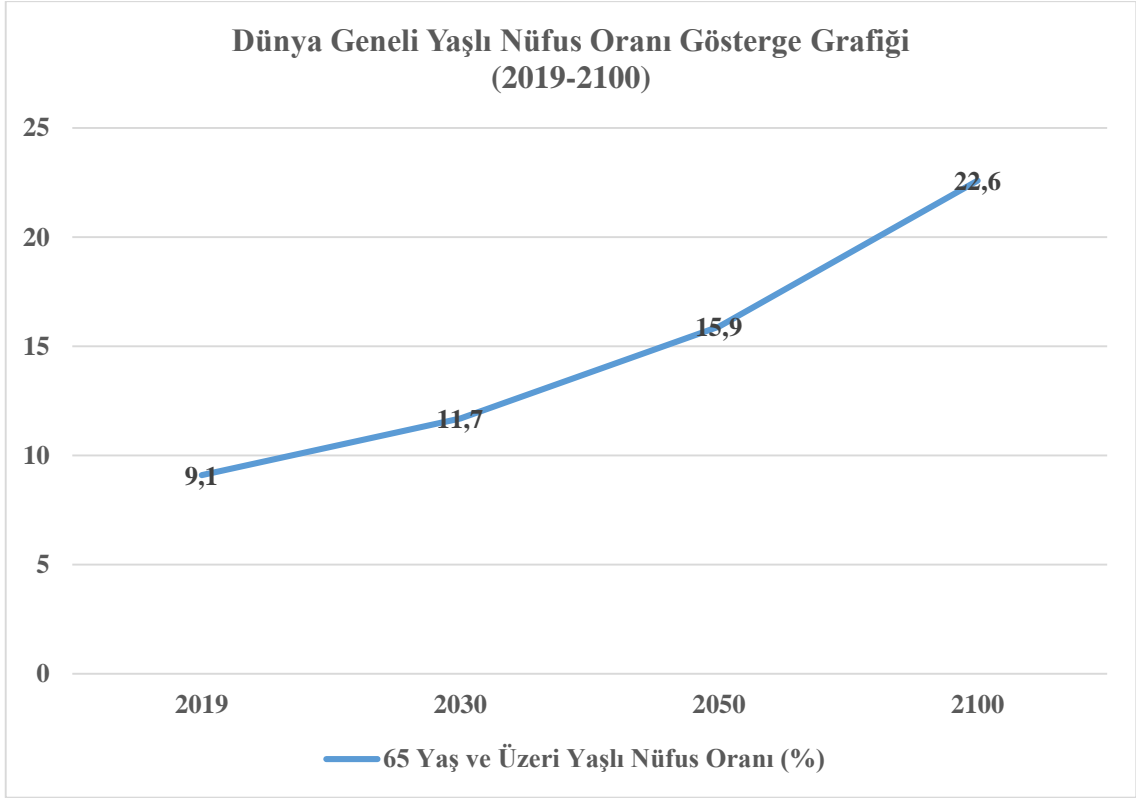
olumsuz yönlerinin bulunduğu gibi olumlu yönleri de bulunmaktadır. Örneğin modern dönemde özellikle tıp alanında yaşanan gelişmeler insanların ortalama ömür sürelerinde artışa neden olmuştur. Bu durum özellikle ölümden uzaklaşan yaşlı bireyler için uzun bir yaşamın kapılarını aralamaktadır. Geleneksel toplumda tıp biliminin gelişmişlik düzeyi göz önüne alındığında bu durum geleneksel toplum içerisinde yaşayan bireyler için sancılı bir süreci ifade etmektedir. Ortalama ömür süresinin kısalığı bir tarafa hastalık ve rahatsızlıklarla geçen bir ömürden düzenli doktor kontrolleriyle ağrısız sızısız bir yaşlanma süreci modern toplumun yaşlısına sunduğu büyük bir mükâfat olarak değerlendirilebilir.

2.1.3. Modernleşme ve Yaşlılığın Konumu

Modernleşmeyle birlikte yaşlılığın mevcut konumuna ilişkin olarak ortaya dört farklı boyut çıkmaktadır. İlk olarak modernleşmeyle birlikte ortalama ömür sürelerinde meydana gelen artışı ifade eden demografik değişim boyutu, ikinci olarak modern toplumun bir ürünü olan sosyal güvenlik, üçüncüsü yaşlanmayla birlikte fiziksel görünüme ilişkin bedenin tüketim boyutu ve son olarak da modernleşmeyle birlikte ölümü öteleyen sağlığın muhafaza boyutu bu sürecin temel boyutlarını oluşturmaktadır.

2.1.3.1. Yaşlılık ve Demografik Değişim

Türkiye ve dünya genelinde ortalama yaşam sürelerinde görülen artışla birlikte yaşlı nüfus ciddi seviyelere ulaşmıştır. Bu durum genel tabirle nüfus yaşlanması olarak adlandırılmaktadır. Ortalama insan ömrü geçmişten günümüze teknolojik ve tıbbi gelişmelere paralel olarak sürekli artış göstermiştir. Tarih öncesi geleneksel toplumlarda ağır yaşam koşulları altında yaşamını sürdürmek zorunda olan insanların ömür sürelerinin ortalama 18 civarında olduğu tahmin edilmektedir(Hick, 1990, s. 236). Günümüzde ise ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan araştırmalar bariz bir şekilde yaşanan demografik değişimin boyutlarını gözler önüne sermektedir. Dünya sağlık örgütü raporlarına göre dünya genelinde 1950-1960 yılları arasında 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfus oranı %5'lerde iken bu oranın 2020 yılında %10'un 2050 yılında ise %15'in üzerine çıkması beklenmektedir(WHO, 2011). Birleşmiş Milletler tarafından 2019 yılında yayımlanan rapora göre dünya genelindeki yaşlı nüfusun oranı aşağıda Şekil 1'deki grafikte gösterilmektedir:

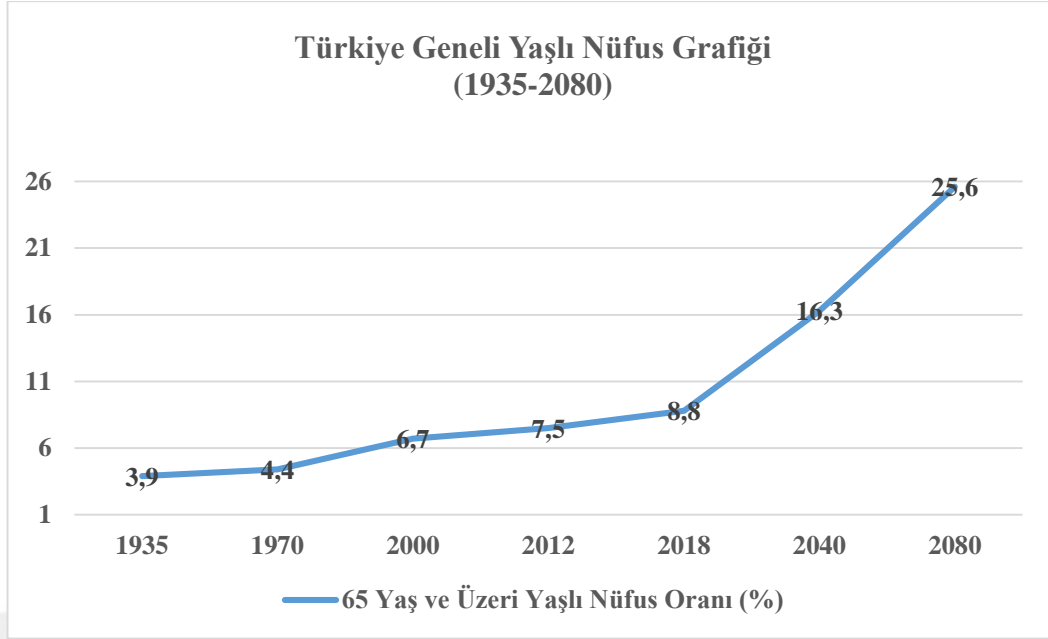

Şekil 1: Dünya Geneli Yaşlı Nüfus Oranı Gösterge Grafiği (2019-2100)

Kaynak: United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division (UN, 2019)

Şekil 1’de görüldüğü üzere 2019 yılında dünyadaki yaşlı nüfusun oranı 9,1 olarak hesaplanmıştır. Bu oranın 2030 yılında 11,7’ye, 2050 yılında 15,9’a, 2100 yılında ise 22,6’ya yükselmesi beklenmektedir.

Türkiye’de de buna benzer bir tablo gözlenmektedir. TÜİK tarafından 2019 yılında yayımlanan istatistiklere göre Türkiye’de 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfusun genel nüfusa oranı aşağıda Şekil 2’deki grafikte gösterilmektedir:

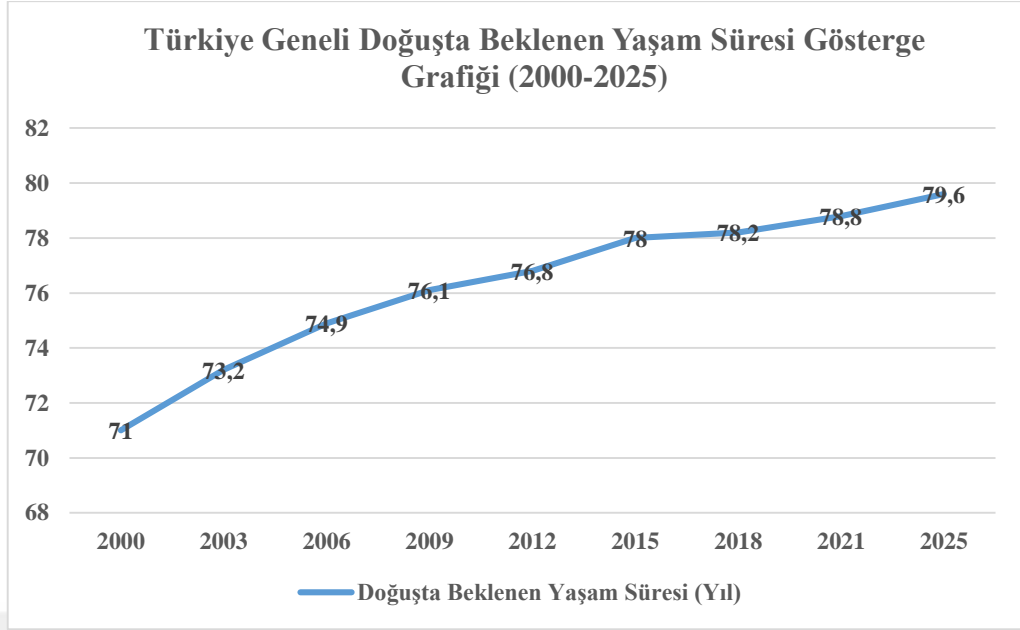
Şekil 2: Türkiye Geneli Yaşlı Nüfus Grafiği

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2019b)

Şekil 2’de 1935 yılında yaşlı nüfusun genel nüfusa oranı 3,9 iken yıllar içerisinde artış göstererek 1970 yılında 4,4’e, 2000 yılında 6,7’ye, 2012 yılında 7,5’e, 2018 yılında ise bu oran 8,8’e yükselmiştir. İstatistiklere göre Türkiye’de yaşlı nüfus son 5 yılda %16 artmıştır. TÜİK verilerine göre bu oran 2040 yılında tahmini olarak 16,3’e 2080 yılına gelindiğinde ise bu oranın 25,6’ya yükselmesi beklenmektedir.

Dünyada ve Türkiye’de yaşlı nüfus oranında gözlenen bu artışın iki temel sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki insanların ortalama yaşam sürelerinde gözlenen artıştır. Ortalama yaşam süresinin uzaması yaşlı nüfusun genel nüfus içerisindeki payını da artırmaktadır. İkinci olarak ise doğum ve ölüm oranlarında yaşanan düşüştür. Doğum oranlarında gözlenen düşüş genç nüfusun azalmasına neden olmakta ve nüfusun yaşlanmasını tetiklemektedir. Ölüm oranlarının düşmesi de yine toplumda yaşlı nüfus oranının artmasına zemin hazırlamaktadır.

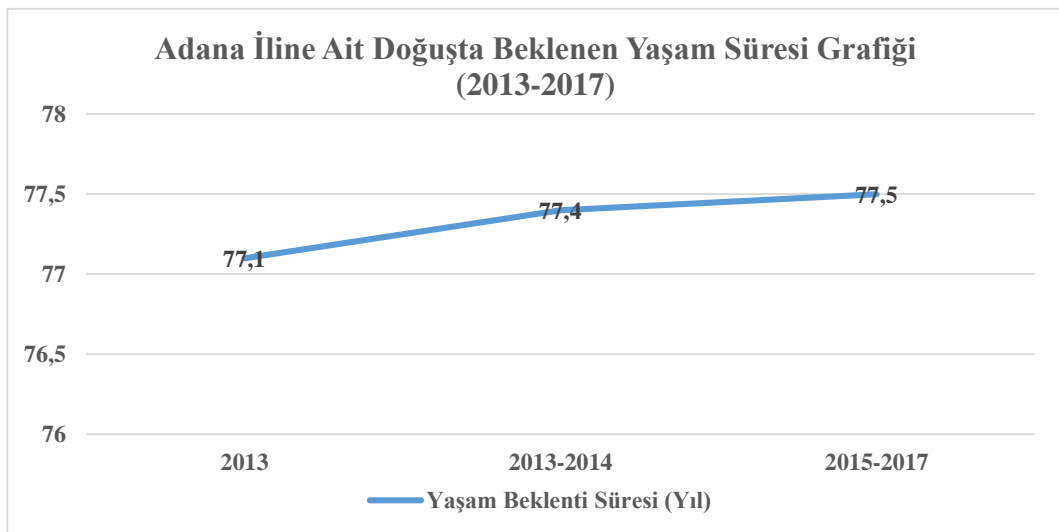
Yaşlı nüfus üzerinde meydana gelen demografik değişim insanların ortalama yaşam beklenti süreleri üzerinde de ciddi etkiler meydana getirmektedir. Nüfusun yaşlanmasına paralel olarak insanlar artık daha uzun bir yaşam tahayyül etmektedirler. TÜİK raporlarına göre Türkiye’de doğuştan beklenen yaşam süresi 78’e ulaşmıştır(TÜİK, 2018b). Yıllara göre Türkiye’de doğuştan beklenen ortalama yaşam süresi aşağıda Şekil 3’teki gibidir:

Şekil 3: Türkiye Geneli Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi Gösterge Grafiği (2000-2025)

Kaynak: (TÜİK, 2018a)

Şekil 3'te 2000 yılında Türkiye geneli doğuştan yaşam beklenti süresi 71 yıl civarı iken 2003 yılında bu oran 73,2'ye, 2006 yılında 74,9'a 2009 yılında 76,1'e 2012 yılında 76,8'e 2015 yılında 78'e 2018 yılında ise 78,2'e ulaşmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda tahmini olarak ortalama yaşam süresinin 2021 yılında 78,8'e 2025 yılında ise 79,6'ya ulaşması beklenmektedir. Benzer bir durum çalışmamızın örneklem grubunu teşkil eden Adana ilinde de gözlenmektedir. Yine TÜİK verilerine göre Adana iline ait yaşam beklenti süresi grafiği aşağıda şekil 4'te belirtildiği gibidir:

Şekil 4: Adana İline Ait Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi Grafiği (2013-2017)

Kaynak: (TÜİK, 2018b)

Şekil 4'te TÜİK verilerine göre 2013 yılında Adana iline ait doğuştan beklenen yaşam süresi 77,1 yıldır. Bu süre 2013-2014 yılları arasında 77,4'e 2015-2017 yılları arasında ise 77,5 yıla yükselmiştir.

İstatistiklere göre insanlar her geçen yıl daha uzun bir yaşamın düşlerini kurmaktadır. Bu durum ölümün toplumsal hafızadan ötelenmesine neden olmakta ve ölüme yönelik düşünce, tutum ve davranışların yeniden şekillenmesine zemin hazırlamaktadır. Görünen o ki demografik değişimin etkileri yalnızca nüfusun yaşlanması olarak karşılık bulmamaktadır. Sosyolojik anlamda birçok olgu üzerinde de ciddi etkiler meydana getirmektedir.

2.1.3.2. Yaşlanma ve Sosyal Güvenlik

Ortalama yaşam süresinin uzaması toplumda sosyal güvenliğe dair duyulan ihtiyacın da ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Uzun bir yaşamın sağlıklı ve huzurlu bir şekilde yaşanabilmesi için bazı güvencelere ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşlanmayla birlikte çalışma hayatında güçlükler yaşamaya başlayan bireyler için modern dönemin en büyük avantajı sosyal güvenlik sistemlerinde meydana gelen gelişmelerdir. Sosyal güvenlik sistemleri kapsamında meydana gelen gelişmelerin başında ise emeklilik sistemleri gelmektedir. Bir sosyal güvenlik sistemi olan emeklilik, modern toplumun yaşlısına sunduğu büyük bir imkândır.

TÜİK raporlarına göre 2016 yılında Türkiye'de sosyal güvenlik kapsamında aktif olarak çalışan kişi sayısı 21 milyon 131 bin 838 olarak 2018 yılında ise bu sayı 22 milyon 072 bin 840 olarak hesaplanmıştır(TÜİK, 2019a, s. 32). Geleceğin planlı olarak inşası noktasında geleceğe yapılan bu yatırımlar modern toplumun temel karakteristiği olarak ön plana çıkmaktadır. Yine TÜİK raporlarına göre Türkiye'de sosyal güvenlik kapsamında aylık alan kişi sayısı 2016 yılında 11 milyon 755 bin 203 olarak hesaplanırken bu sayı 2018 yılında 12 milyon 613 bin 151 olarak hesaplanmıştır(TÜİK, 2019a, s. 32). Nüfusa ve işgücü katılım oranına bağlı olarak her geçen yıl bu sayılarda artış gözlenmektedir. Devlet kapsamında yapılan sosyal güvenlik yatırımları haricinde yine Türkiye'de özel kuruluşların ve bankaların arz talep kapsamında uyguladığı özel sosyal güvenlik uygulamaları da bulunmaktadır. Bireysel emeklilik sistemleri adı altında gerçekleştirilmekte olan bu uygulamalar sayesinde insanlar yaşlılık dönemleri için erken yaşlarda devlet kapsamında yapılan sosyal güvenlik yatırımlarına ilave olarak kendi istekleri doğrultusunda bireysel emeklilik yatırımları da gerçekleştirebilmektedir.

Bireysel emeklilik sistemleri kapsamında özel kuruluşların ve bankaların yanı sıra devlet destekli bireysel emeklilik uygulamaları da son dönemde ön plana çıkan sosyal güvenlik yatırımları arasında yer almaktadır. Hiç şüphe yok ki sosyal güvence kapsamında bu ve benzeri uygulamalar şimdi ve gelecekte farklı formlarda toplumsal hayatta yerini alacaktır. Bu anlamda sosyal güvenliğe dair yapılan yatırımların kapsam alanı günümüzden geleceğe artarak devam edecektir.

Modern toplumun temel karakteristiklerinden biri olan sosyal güvenliğe dair yapılan yatırımlara geleneksel toplumlarda rastlamak biraz güçtür. Özellikle avcı ve toplayıcı toplumlarda bundan bahsetmek neredeyse imkansızdır. Bu anlamda modern toplumda yaşlılığın toplumsal yapı içerisindeki konumu geçmişe nazaran yaşlılık dönemi için yapılan yatırımlarla ön plana çıkmaktadır.

2.1.3.3. Yaşlılık ve Beden Tüketimi

Beden kavramının toplumsal yapı içerisinde ifade ettiği anlamlar zaman içerisinde farklılaşmaktadır. Beden, günümüz modern toplumlarında insanlar arası ilişkilerin en temel belirleyicileri arasında yer almaktadır. Bu nedenle yaşlı belleğinde beden modern hayat temsilleri gözle görünür bir şekilde açığa çıkmaktadır. Günümüzde medya başta olmak üzere özellikle sanal alem içerisinde yer alan sosyal paylaşım platformlarında gençliğe ait beden temsillerinin ön plana çıkarılması beden toplumsal bellekteki anlamı üzerinde ciddi değişimleri de beraberinde getirmiştir (Givskov ve Petersen, 2018, s. 282). Bedenin bu denli ön plana çıkarılması onun metalaşma, şeyleşme ve araçsallaşma gibi kavramsallaştırmalarla anılmasına da sebebiyet vermiştir.

Modern toplumda gençliğe yapılan vurgunun yaşlı belleğindeki karşılığı da bu süreçte açığa çıkmaktadır. Yaşlanmayla birlikte günümüzde birçok insan bedensel değişimlerin yaşandığı bu süreçten ciddi rahatsızlık duyabilmektedir. Saçların beyazlamaya, kırışıklıkların artmaya başladığı bu süreçte beden adeta tüketim nesnesi haline dönüşmektedir. İnsanlar artık görünümünden memnun değildir ve bu yüzden bedeli ne olursa olsun arzulanan bedene kavuşmanın düşlerini kurmaktadır. Bu noktada estetik operasyonlar kısa vadede hızlı sonuçlar elde edebilmek adına ön plana çıkmaktadır. Bedeli ne olursa olsun arzuladığı bedene kavuşmanın düşlerini kuran bir kişi için bunun hiçbir önemi yoktur. O anda zihinde kurgulanan temel düşünce genç bir bedene sahip olmanın vereceği sosyal kazanımlar olmaktadır. Genç bedene kavuşmanın

düşleri bununla da sınırlı değildir. Kılık kıyafetlerdeki gençlik vurgusu gençler gibi yaşamak gençler gibi davranmak bu süreçte belirginleşen temel davranış kalıplarıdır(Özbolet, 2011, s. 322). Tabii basit genellemelerden kaçınarak burada şunu da ifade etmek gerekmektedir ki toplumda yaşayan bütün yaşlı insanlar için bu durum geçerli değildir. Fakat her ne kadar toplumda yaşayan bütün yaşlı insanlar için bu davranış kalıpları geçerli olmasa da modern ve postmodern dönemde bu tür davranış kalıplarının görünürlük kazanmaya başladığı aşikardır.

Geleneksel toplumda bedenın anlam ve fonksiyonları modern toplumda olduğu kadar kapsamlı değildir. Geleneksel toplumda yaşayan bir birey için beden, yalnızca hayatta kalabilmek ve geçimini temin edebilmek adına ağır işler yapabilmek için gerekli olan bir araç konumunda iken modern toplumda yaşayan bir birey için bedenin anlamı sosyal paylaşım sitelerinde beğeni alabilmek adına araçsallaşan bir meta haline dönüşebilmektedir. Beden üzerine yapılacak olan değerlendirmelerde dikkat edilmesi gereken önemli bir diğer nokta beden kavramının kadın ve erkek temsillerinin de yine tarihi süreçte farklı anlamlar ihtiva ettiği gerçeğidir. Toplumsal bellekte kadına ve erkeğe ait beden temsilleri tarihi süreç içerisinde din, kültür, örf, adet ve geleneklere göre farklılaşmaktadır. Örneğin kadına veya erkeğe ait beden temsillerinin İslam toplumlarında ifade ettiği anlamla Hristiyan veya Yahudi toplumlarında ifade ettiği anlamlar birbirinden farklıdır. Fakat burada şunu da ifade etmek gerekmektedir ki teknolojik gelişmelere paralel olarak küreselleşmeyle birlikte her geçen gün bu temsillerin farklı tezahürleri de yine bu süreçte görünürlük kazanmaya başlamıştır.

2.1.3.4. Yaşlılık ve Sağlık

Yaşlanmayla birlikte fizyolojik anlamda bir gerileme yaşandığı yadsınamaz bir gerçektir. Fizyolojik anlamda yaşanan bu gerileme sağlık sorunlarının da habercisi konumundadır. Nitekim zayıflamaya başlayan beden dış dünyadan gelebilecek tehlikelere karşı savunmasız kalmakta, çabuk hastalanmakta ve geç iyileşmektedir. Bu anlamda yaşlılıkla birlikte görülmeye başlayan sağlık sorunları insan yaşamı için zorlu süreçlerin başlangıcını ifade etmektedir. Bu durum özellikle modern toplumda hayatını sürdüren bir birey için olumsuz ve kaçınılması gereken bir durumdur. Nitekim sağlık sorunları özellikle yaşlı bireyler için iyi planlanmış bir hayatın yaşanmasının önünde büyük bir engel teşkil etmektedir.

İfade etmek gerekmektedir ki sağlığın korunması yalnızca modern toplumda görölen bir özellik değildir. Geleneksel toplumda da sağlığın korunmasına ilişkin çeşitli tutum ve davranışlar sergilenmiştir. Fakat tıbbın gelişim düzeyi göz önüne alındığında geleneksel toplumda yaşayan bir bireyin sağlığına dikkat etme noktasında sergilediği tutum ve davranışlar ile modern toplumda hayatını sürdüren bir bireyin sergilediği tutum ve davranışlar birbirinden farklıdır. Geleneksel toplumda birey hastalıklara karşı önlem almaktan ziyade hastalığa yakalandıktan sonra şifa aramaktadır. Bu noktada imkânlar dâhilinde halk ağzında dolaşan, çeşitli bitkilerden elde edilmiş karışımlar yoluyla hastalığını tedavi etmeye çalışmaktadır. Modern toplumda ise bu durum özellikle tıp alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak değişiklik arz etmektedir. Birçok hastalığa karşı geliştirilen aşılar sayesinde muhtemel hastalıklar daha başlamadan önlenabilmektedir.

Modern toplumda sağlığın muhafazası anlamında tıbbın yanı sıra alternatif yöntemlerde bulunmaktadır. Son dönemde alternatif tıp adı altında bir çok yöntem de yine sağlık sorunlarıyla baş etme noktasında ön plana çıkmaktadır(Aydın, 2012, s. 95). Bu süreçte özellikle medya ve sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla sağlığa ilişkin bir çok uyguma bilinçli veya bilinçsiz olarak kullanılmakta ve yaygınlaşmaktadır. Görünen o ki her ne kadar modern toplumda yaşanan tıbbi gelişmeler ciddi anlamda farklılık ortaya koysa da geleneksel yöntemlerin alternatif tıp adı altında farklı formlardaki tezahürleri de bu süreçte farklı bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sağlığa ilişkin olarak modern toplumda hızla gelişim gösteren birçok hizmet ve bu hizmetin daha sistemli hale getirilebilmesi adına birçok kurum ve kuruluş da yine bu süreçte ön plana çıkmaktadır. Tam teşekküllü özel hastanelerden devlet hastanelerine üniversite araştırma hastanelerinden yaşlı bakımevlerine birçok kurum günümüzde yaşlı sağlığına ilişkin önemli hizmetler vermektedir. Yaşlı sağlığına ilişkin olarak yine son dönemde ön plana çıkan evde bakım hizmeti de yine bu süreçte ön plana çıkan başka bir hizmet alanıdır. Günümüzde yaşlı bireyler talepleri doğrultusunda tedavi sürecini hastane ortamlarında ya da bakımevlerinde değil kendi şahsi evlerinde geçirebilmektedirler. Böylece yaşlılık artık bakımevlerinden ya da hastane ortamlarından uzaklaşarak tekrar ev ortamına taşınmaya bir yol bulmaktadır.

Yaşlı sağlığına dair günümüzde ön plana çıkan bir diğer uygulama ise sağlığın medya üzerinden yaşlılarla buluşturulmasıdır. Günümüzde insanlar özellikle de yaşlılar medya üzerinden yayınlanan sağlık programlarına ilgi göstermekte sağlıklı bir hayat yaşayabilmek adına bilgilenmektedir(Koçak ve Bulduklu, 2010, s. 14). Sağlığı

korumaya dair birçok temel bilgi artık medya aracılığıyla uzman doktorlar tarafından sürekli olarak aktarılmaktadır.

Yine modern toplumda görülen başka bir özellik ise sağlık adına yapılan sportif aktivitelerdir. Sağlığa dair bedenin ön plana çıktığı bu süreçte gözlenen en büyük özelliklerden biri de spora duyulan ilgidir. Sağlığın korunabilmesi adına imkanlar doğrultusunda gerçekleştirilen sabah sporları, yürüyüşler, açık hava koşuları vb. bu süreçte gözlenen temel faaliyetlerdir. Toplumun bu tür ihtiyaçlarına yönelik; koşu alanları, yürüyüş parkurları, bisiklet yolu vb. alanlar modern topluma ait park alanlarının vazgeçilmezi konumunda bulunmaktadır. Yine son dönemde yaygınlaşmaya başlayan yaşlı dostu kent projeleri de birçok ülkede hayata geçirilmiştir(Caner vd., 2013, s. 19). Bu kentlerde yaşayan yaşlı insanlar için her şey önceden düşünülmüştür. Bu şehirler yaşlı insanların daha sağlıklı ve rahat bir hayat yaşayabilmesi adına tasarlanmaktadır.

Özetle yaşlılıkta sağlığa ilişkin birçok uygulama, düşünce, tutum ve davranış geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecinde ve sonrasında değişerek farklı formlarda ortaya çıkmıştır. Geçmişten günümüze meydana gelen bu değişim süreci elbette ki günümüzden geleceğe farklılaşarak devam edecektir. Geçmişin imkanları ile günümüzün imkanlarının bir olmadığı gibi geleceğin imkanları da bir olmayacaktır. Her alanda olduğu gibi sağlık alanı da gelecekte yaşlı insanların değişen ihtiyaçları doğrultusunda yeniden şekillenecektir.

2.2. Yaşlılık ve Dindarlık

Yaşlılık ve dindarlık özellikle din bilimleri alanının üzerinde en çok durulan temel konuları arasında yer almaktadır. Bu iki kavram arasındaki ilişkisellik sorunsalını ortaya koyabilmek adına ciddi sayıda çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalarda yaşlılık ile ilgili literatürde var olan tanımlara ve teorilere ilk bölümde değinmiştik. Bu başlık altında ve devamında dindarlığa ilişkin kısa bir tanımlama ve değerlendirmenin ardından yaşlılık ve dindarlık arasındaki ilişkisellik sorunsalını literatür ve saha araştırmasından elde edilen bilgiler doğrultusunda değerlendirmek amaçlanmaktadır.

Yaşlılık ve dindarlık arasındaki ilişkisellik problemine geçmeden evvel dindarlığa ilişkin kısa bir değerlendirme yapmak konunun anlaşılabilmesi adına önem arz etmektedir. Öncelikle belirtmek gerekmektedir ki dindarlık kavramına ilişkin literatürde birçok tanım bulunmaktadır. Genel anlamda yapılan tanımlara bakıldığında

dindarlığın bütün boyutlarını ihtiva eden bir tanımlama yapabilmenin güçlüğü tanımlardaki farklılıkların kesiretinden rahat bir şekilde anlaşılabilir. Bütün bunları da göz önünde bulundurarak kısaca ifade etmek gerekirse dindarlık: “Bir kişinin günlük hayatında dinin önemini ifade eden, kişinin dine inanma ve bağlanma derecesini gösteren bir kavram olarak tanımlanabilir(Kirman, 2016, s. 81). Fakat bu tanım bile dindarlığın açıklanması için yeterli değildir. Dindarlık kendi içerisinde çeşitli boyutlar ihtiva eden geniş bir kavramdır. Nitekim Glock ve Stark’ın birlikte yürüttüğü çalışmalarda ve sonrasında Glock’un yaptığı çalışmalarda dindarlığın nasıl ölçülebileceği, kime dindar denilebileceği, dindarlığın kriterlerinin ne olması gerektiği noktasında dindarlığın beş boyutundan bahsedilmektedir. Bu boyutlar; inanç, ibadet (pratik), tecrübe, bilgi ve etki olmak üzere toplam beş boyuttan oluşmaktadır.(Glock, 2007, s. 250). Dindarlığın yalnızca bu boyutlarla sınırlandırılması da kanaatimizce çok doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Dindarlığın bu boyutları haricinde belki de birçok farklı boyuttan daha bahsetmek mümkündür. Bu anlamda yaşlılık ve dindarlık arasındaki ilişkisellik probleminin ilişkin yapılan açıklamalarda iki kavramın da ihtiva ettiği bu boyutların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Dindarlığın farklı boyutlar ihtiva etmesi toplumsal yapı içerisinde farklı dindarlık tiplerinin de ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Nitekim dindarlığın her boyutu toplumsal yapı içerisinde aynı oranda temsil edilmemektedir. Bazı insanlar dindarlığın bilgi boyutunu öncelerken bazı insanlar dindarlığın tecrübe boyutunu, bazıları ise dinin etki boyutunu önceleyebilmektedir. Dolayısıyla dindarlığın boyutlarındaki öncelenmeye bağlı olarak toplumsal yapı içerisinde dindarlık farklılaşmaktadır. Bu süreç durağan bir süreçten çok değişen dönüşen ve farklılaşan bir süreçtir. Bu nedenle geçmişte veya günümüzde dindarlık tipolojileri üzerine yapılan çalışmaların gelecekte geçerliliğini koruyabilmesi biraz güçtür. Dolayısıyla dindarlık tarihsel ve toplumsal bağlamdan bağımsız değildir(Çelik, 2005, s. 85).

Çalışmada yaşlılık ve dindarlığın ilişkisellik sorunsalını dört başlık altında değerlendirmek uygun görülmüştür. Bu başlıkların ilkinde yaşlılık ve dindarlık arasındaki ilişkisellik probleminin temelini teşkil eden yaşlılıkta dine yönelim durumu, ikinci başlık altında modernleşme ve sekülerleşme süreçlerinin yaşlı ve yaşlı dindarlığı üzerindeki etkisi, üçüncü başlık altında genelde dindarlığın özelde ise yaşlı dindarlığının mevcut konumunun süreklilik problemini, dördüncü ve son başlık altında ise yaşlılık ve dindarlığın sosyo-dini farklılaşmasının boyutları değerlendirilmektedir.

2.2.1. Yaşlılık İnsanı Dine Yaklaştırır mı?

Sosyal bilimler alanında yaşlanmayla birlikte dine yönelimde bir artışın olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Konuya ilişkin var olan açıklamaları modelleme yoluna giden Arslan, yaş ve dindarlık ilişkisini konu alan araştırmaları geleneksel, sabitlik/stabil ve ilgisizlik olmak üzere üç model üzerinden ele almaktadır. Geleneksel model, yaşla birlikte dindarlıkta da bir artışın yaşandığını; sabitlik modeli, yaşlanmayla birlikte dine yönelimde herhangi bir değişiklik olmadığını ve son olarak ilgisizlik modeli ise yaşlanmayla birlikte her alanda olduğu gibi dini yaşama noktasında da bir gerileme yaşandığını ifade etmektedir(Arslan, 2009, s. 114). Yaşlılık ve dindarlık ilişkisini konu alan araştırmasında Kayıklık, konu ile ilgili yapılan araştırmaları değerlendirirken bazı farklılıklar olmakla beraber birtakım genel ifadelerin olabileceğini ifade etmektedir(Kayıklık, 2003, s. 103). Sosyal bilimler alanında basit genellemeler yapmak, istisnalarla birlikte var olan toplumsal gerçekliğe ilişkin sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek adına pek tercih edilen bir durum değildir. Yaşlanınca insan gayet tabi dine yönelebilmektedir. Dine yönelebilmektedir diyorum çünkü bu süreçte genelleme yaparak yaşlılık insanı dine yaklaştırır gibi kesin ifadeler kullanamamın nedeni saha araştırmasından elde ettiğim bilgilerdir.

Örneğin, yaşlılığın kendisini dine yaklaştırıp yaklaştırmadığı sorusu üzerine işçi emeklisi Ahmet Bey (70) şöyle diyor:

“İnsan yedisinde neyse yetmişinde de odur bence. Kılan zaten kılar kılmayan kılmaz o Allah’a bir borç. Allah sana illa ki namaz kılacaksın demiyor ki sağlığın yerindeyse kılabiliyorsan kılacaksın. Kılıyorsan da kendine kılmıyorsan da kendine.”

İnsanın yedisinde neyse yetmişinde de o olduğuna vurgu yapan Ahmet Bey isteyen yapar isteyen yapmaz yapıyorsan da kendine yapmıyorsan da kendine diyerek yaşlılıkla birlikte kendisinde dine yönelimin olmadığına işaret etmektedir. Dolayısıyla toplumdaki her yaşlı bireyin dine yönelik tutumu bir olmamaktadır(Müftüler, 2016, s. 355). Bu noktada araştırmada kullanılan yöntem ve teknik seçimi de ayrıca değerlendirilmesi gereken konular arasında yer almaktadır.

Arslan’ın modellemelerinden hareketle bu üç modele ilave olarak bir de flexible/esnek modelden bahsetmek gerekmektedir. Saha araştırmasından elde edilen bilgiler doğrultusunda yaşlılıkta dine yönelimin kişiden kişiye değişiklik arz edebildiği görülmüştür. Dine yönelimi etkileyen başta sosyolojik ve psikolojik olmak üzere birçok faktör bulunmaktadır. Sosyolojik olarak burada sorulması gereken en önemli soru:

“Yaşlılıkta dine yönelim hangi toplum, sınıf, zümre veya aile yapılarında ya da hangi sosyolojik veya psikolojik koşullarda gerçekleşmektedir?” sorusudur. Bu soruya verilecek olan cevap yaşlılıkta dine yönelimin konumu hakkında sosyolojik bir bakışı da beraberinde getirecektir. Dolayısıyla yapılacak olan genellemelerin hangi koşullarda yapıldığının ifade edilmesi geçerlilik ve güvenilirlik adına önem arz etmektedir. Esnek modele göre aynı toplumsal yapı içerisinde olsa dahi dine yönelim cinsiyet, yaş, eğitim, medeni durum hatta sağlık durumuna göre bile farklılık arz edebilmektedir. Bu noktada evren ve örneklem seçimine göre sonuçlarda değişiklik olması kaçınılmazdır (Markides, 1983, s. 623). Türkiye ve diğer ülkelerde yapılan birçok araştırma yaşlılıkla birlikte dine yönelimde artış yaşandığına işaret etmektedir (Arslan, 2009; Argue, Johnson ve White, 1999, s. 431). Esnek modele göre bunun mümkün olmaması gibi bir durum söz konusu değildir. Modelde öne sürülen düşünce, dine yönelimin gerçekleşebilmesi adına hem sosyolojik hem de psikolojik altyapının buna müsait olması gerekmektedir. Bu durumda gayet tabidir ki birey yaşlanmaya başladıkça gerek çevresinden gördüğü bir takım davranış kalıpları gerekse de içerisinde bulunduğu psikolojik durumun etkisiyle dine yönelebilmektedir.

Yaşlı bireyler kendi dine yönelim süreçlerinden bahsederken yaşanmış ve yaşanmakta olan hayatları üzerinden konuya yaklaşmaktadır. Kendilerindeki dini gelişimin sebebini sahip oldukları boş zamana, geçmişte yaşadıkları tecrübeler ve aile büyüklerinden almış oldukları dini eğitime dayandırmaktadırlar (İnce, 2017, s. 100). Bu noktada dikkate değer en önemli husus boşalan zamandır ki emeklilikle birlikte çalışma hayatından ayrılan birey bu süreçte büyük bir boşluk yaşayabilmektedir. Bu boşluğu doldurabilmek adına yeni iş ve uğraş arayışlarına giren birey bu süreçte sahip olduğu tecrübe, deneyim ve almış olduğu eğitimin özelliklerine göre kendisine yeni bir yaşam alanı oluşturmaktadır. Oluşan bu yeni yaşam alanı yaşlı bireyin içerisinde yaşadığı toplumun sosyal ve kültürel kodlarına bağlı olarak dini gelişim sürecini şekillendirmektedir.

2.2.2. Modernleşme, Sekülerleşme ve Yaşlı Dindarlığının Konumu

Modernleşme ve sekülerleşme kavramları sıklıkla bir arada kullanılan kavramlardır. Bu iki kavramı bir arada kullanırken dikkat edilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Öncelikle belirtilmesi gerekmektedir ki modernleşme ve sekülerleşme aynı şeyi ifade eden kavramlar değildir. Modernleşme, her alanda batı

toplumlarının seviyesine ulaşabilmek adına gerçekleştirilen düzenleme ve yenilik faaliyetleri sürecini yani kısaca “batılılaşma” sürecini ifade ederken sekülerleşme kavramı ise dinin toplum üzerindeki etkisinin azalma sürecini yani kısaca “dünyevileşme” sürecini ifade etmektedir(Kirman, 2016, ss. 211,263). Her ne kadar bu iki kavram arasında farklılıklar bulunsa da bir o kadar da yakın ilişki bulunmaktadır. Nitekim modernleşme süreci rasyonel aklın her alanda faal olarak kullanıldığı bir süreci ifade etmektedir. Modernleşme süreci bu anlamda zamanla sekülerleşme sürecine zemin hazırlayabildiği gibi sekülerleşme karşıtı bazı toplumsal tutumların da oluşumuna zemin hazırlayabilmektedir(Kirman, 2005, s. 2).

Modernleşme ve sekülerleşme süreçleri hiç şüphe yok ki bütün sosyal ve toplumsal alanları etkilediği gibi yaşlı dindarlığı üzerinde de ciddi etkiler meydana getirmiştir. Nitekim saha araştırmasından elde edilen bilgiler doğrultusunda yaşlılıkta dine yönelime ilişkin farklı tiplere rastlanmıştır. Bu da modernleşmenin temel karakteristikleri olan bireyselleşme ve rasyonelleşme karşısında yaşlı dindarlığının konumuna ilişkin dikkate değer bilgiler sunmaktadır. Yaşlanmayla birlikte sekülerleşmenin doğru veya ters orantılı bir profil çizdiğinin tarafgirliğini yapmaktan ziyade sosyal olgular arasındaki etkileşimin nasıl bir profil çizdiğinin ortaya konulması önem arz etmektedir. Nitekim Türkiye özelinde yaşlılık ve dindarlığa ilişkin yapılan araştırmalar yaşlılıkla birlikte dine yönelimde artış yaşandığına işaret etmektedir. Bu demek değildir ki modernleşme ve sekülerleşme süreçleri yaşlı dindarlığı üzerinde hiçbir etki yaratmamıştır. Yaşlı dindarlığı bu süreçlerden gayet tabii etkilenmektedir. Bu süreçte geleneksellikle modernlik arasında bir sıkışma durumu söz konusudur(Yapıcı, 2007, s. 29). Yalnız bu noktada çalışmamızın da ana konusunu teşkil eden ölüm realitesi karşısında dini tam anlamıyla bir kenara itmenin zorluğu ön plana çıkmaktadır. Ölüm var olduğu sürece dinin var olacağı gerçeği aşikârdır(Kirman, 2005, s. 269) ama yaşam sürelerinde meydana gelen artış insanları ölüm gerçekliğinden uzaklaştırmaktadır. Bu uzaklaşma süreci dindarlığın görünümüleri üzerinde ciddi etkiler meydana getirmektedir. Öncelikle ifade etmek gerekmektedir ki bu süreç toplumsal hayatta dinselliğin artmasına ve dindarlığın yüzeyselleşmesine zemin hazırlamaktadır(Özbolet, 2017, s. 278). Dini olanla dünyevi olanı birlikte elde etme arzusu bu sürecin en temel karakteristiğidir. Bu süreçte modernleşmenin temel karakteristiği olan rasyonel akıl devreye girmektedir. Ölüm realitesi karşısında bocalayan rasyonel akıl bu süreçte iki dünyayı da arzulama yoluna gitmektedir. Dolayısıyla dine ve dindarlığa yönelim bu süreçte paradoksal tezahürleri de beraberinde getirmektedir.

2.2.3. Yeni Bir Kavram Önerisi: Akışkan Yaşlı Dindarlığı

Akışkan kavramı Bauman tarafından modern dönem ve sonraki süreç için toplumsal gerçekliği açıklamada kullanılan bir kavramdır. Bauman bu kavramla toplumsal olguların sürekliliğini koruyamadığına işaret etmektedir. Modern dönemde her şey o kadar kapalıdır ki ona göre bu müphemlik arasında mutlak bir toplumsal gerçeklikten bahsetmek neredeyse mümkün görünmemektedir. Toplumsal kimlikler ile bu kimliklere ait tutum ve davranışların bile bu süreçte rutinliğini koruyamadığına dikkat çeken Bauman, modern dönemin toplumsal dünyasında hiçbir şeyin kalıcı olmadığına işaret etmektedir (Bauman, 2017, s. 7). Bauman'a göre modern hayat toplumsal ve bireysel kimlikleri parçalamakta ve sürekliliğini korumasına müsaade etmemektedir. Toplumsal hayattaki her şeyin değişime uğradığını ifade eden Bauman günümüze ait olan bilgilerin bile zamanla bu süreçlerden geçerek değişime uğracağını ifade etmektedir. Ona göre günümüze ait olan doğru olarak kabul ettiğimiz bilgilerin bile bir çoğu gelecekte doğru olarak kabul edilmeyecektir (Bauman, 2011, s. 7).

Yaşlılık ve dindarlığa ilişkin olarak saha araştırması süresince yapılan gözlemlerde bu düşünceleri doğrulayıcı birtakım bulgular gözlenmiştir. Daha önce de ifade edildiği üzere bireyi dini yaşamaya iten başta sosyolojik ve psikolojik olmak üzere birçok neden bulunmaktadır. Bu nedenlerin etki sırası değiştiğinde dine yönelik tutumlarda da değişiklikler yaşanabilmektedir. Kişinin dine yönelik tutumu yaşamının her döneminde aynı oranda süreklilik arz etmemektedir. Bu anlamda yaşlılığın dindarlık kimliği Bauman'ın ifadesiyle parçalanarak yeni bir görünüm kazanmakta ve akışkan bir hal almaktadır. Bu düşünceleri doğrular nitelikte Hayri Bey (59) şöyle diyor:

“Ben önceleri 30 yaşlarımda falan çok fazla namaz falan kılmazdım. Sonra 30’lu yaşlardan sonra peyder pey arttı. Önceleri sadece cumaya gidiyordum. Sonra vakit namazlarını kılmaya başladım derken akşamla yatsıyı kılarken sabahı da kılmaya başladım öğleyi de kılmaya başladım beş yaptım.”

Gençliğinde dine olan ilgisizliğinden bahseden Hayri Bey zamanla bu düşüncelerin değişmeye başladığını ifade etmektedir. Hayri Bey'in düşüncelerinde meydana gelen değişime paralel olarak hayatının her döneminde farklı bir dini kimlik taşıdığı rahatlıkla ifade edilebilir. Hiç şüphe yok ki Hayri Bey'in mevcut dini kimliği de yine zamana bağlı olarak değişmeye devam edecektir.

Özetle dine ve dindarlığa ilişkin olarak saha araştırmasından elde edilen bulgular yaşlı dindarlığına ilişkin değişmez tutumların bulunmadığına işaret etmektedir. Zamana

bağlı olarak insanların dine yönelik tutumları farklılık arz edebilmektedir. Bauman'ın ifadesiyle modern hayatın akışkanlaşmaya başladığı bu süreçte yaşlı dindarlığının da akışkan bir görünüm sergilediğini ifade etmek gerekmektedir.

2.2.4. Yaşlılık ve Sosyo-Dini Farklılaşma

Dini yaşama noktasında tek bir anlayıştan bahsetmek mümkün değildir. Farklı toplumlar bir yana aynı toplumlarda bile dini yaşayışta ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Dindeki farklılıkların hepsi belli düşünce ve ekollerin görüş ayrılıklarından meydana gelmemektedir. Bu anlamda sosyal hayatta var olan farklılıklar da dini farklılaşmaya sebebiyet verebilmektedir(Arslan, 2013b, s. 7). Dine yönelik tutumlara ilişkin saha araştırmasından elde edilen bilgiler sosyo-dini farklılaşmanın boyutlarını gözler önüne sermektedir. Dine yönelik tutum ve davranışların şekillenmesinde mensup olunan sosyal sınıf, aile yapısı, yaşanılan coğrafya, eğitim durumu, meslek yapısı vb. faktörler bu sürecin temel belirleyicileridir(Çelik, 2005, s. 75). Örneğin, kırsal kesimde hayatını devam ettiren bir kişiyle kentsel kesimde hayatını devam ettiren bir kişinin dine yönelik düşünce tutum ve davranışları birbirinden farklıdır. Bu farklılaşma yalnızca kırsal ve kentsel ayrımında ortaya çıkmamaktadır. Kırsala veya kentsele ait sosyal yapıların kendi içerisinde bile bu farklılaşmalara rastlamak mümkündür.

Sosyo-dînî farklılaşmanın en önemli tezahürü halk dindarlığı ile kitabi dindarlık temsilinde ön plana çıkmaktadır. Dine yönelik düşünce tutum ve davranışların şekillenmesinde başta eğitim olmak üzere sosyal çevre, ekonomi, siyaset vb. birçok etken bulunmaktadır. Bu süreçte dini bilgilerin hangi kaynaktan elde edildiği önem arz etmektedir. Burada halk dindarlığı kulaktan duyma bilgilerle şekillenen bir dindarlık tipini temsil ederken kitabî dindarlık ise kitabî bilgiler vasıtasıyla şekillenen bir dindarlık tipini temsil etmektedir(Arslan, 2013a, s. 192). Toplum içerisinde dini kitabî bilgiler yoluyla yaşamaya çalışan kimseler bulunduğu gibi halk arasında kulaktan duyma bilgilerle yaşamaya çalışan kimseler de bulunmaktadır. Bunun benzeri bir ifade yine taklidi ve tahkiki iman ayrımında da karşımıza çıkmaktadır. Hal böyleyken kulaktan duyma bilgilerle yaşanan din ile kitabî bilgilerle yaşanan dinin toplumsal tezahürleri (dindarlık) de birbirinden gayet tabii farklı olacaktır. Dolayısıyla sosyo-dini farklılaşma bu süreçte kaçınılmaz olmaktadır.

Toplum içerisinde dini grup cemaatlerin varlığı sosyo-dini farklılaşmaya etki eden önemli bir diğer boyuttur. Sosyal yapı içerisinde dinini dini grup cemaatler

vasıtasıyla yaşamaya çalışan kimseler bulunduğu gibi herhangi bir dini gruba katılmadan yaşayan kimseler de bulunmaktadır. Bu noktada bir dini gruba mensubiyeti olan kimseler ile herhangi bir dini gruba mensubiyeti olmayan kimselerin dine yönelik düşünce tutum ve davranışları birbirinden farklıdır. Dolayısıyla bu durum sosyal yapı içerisinde dindarlığın farklılaşmasına sebebiyet vermektedir. Dikkat edilmesi gereken en önemli nokta bu farklılıkların sosyal bir zenginlik olarak toplumsal bütünleşmeyi beraberinde getirmesidir. Toplumsal hayatta dini yaşamaya yönelik tutumlarda farklılıkların bulunması sosyolojik olarak gayet tabii bir durumdur. Tek tip bir dini hayattan tek tip bir dindarlıktan bahsetmek mümkün değildir. Toplum bu farklılıklarla birlikte var olan sosyal bir kurumdur. Bu nedenle bu farklılıklara saygı göstermek toplumsal olarak var olabilmek adına önem arz etmektedir.

2.3.Yaşlılık ve Din İlişkisi Bağlamında Ölüme Sosyolojik Bir Bakış

Yaşlılık din ve ölüm olguları arasındaki ilişki tek bir başlık altında değerlendirilemeyecek kadar genişlik arz eden bir ihtivaya sahiptir. İfade edilen olgular arasındaki ilişki ve ölüm realitesinin günümüz toplumsal belleğindeki anlamsal karşılığı bu süreçte değinilmesi gereken en temel konudur. Buna ilave olarak ölüm gerçekliğinin sosyolojik olarak ifade ettiği anlamlar da onun dinle olan ilişkiselliğini açıklama noktasında ayrıca değerlendirilmesi gereken konular arasında yer almaktadır.

Yaşlılık ve ölüm toplumsal hayatta sıklıkla bir arada kullanılan kavramlardır. Yaşlanmayla birlikte hayatın her alanında yaşamaya başlanan gerileme insanların zihin dünyasında yaşlılık ve ölüm kavramlarını birbirine yaklaştırmaktadır. Hatta ve hatta bu durum zamanla toplum arasında “yaş yetmiş iş bitmiş, bir ayağı çukurda” gibi deyim ve özdeyişlerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Bu durum bir yandan yaşlı insanlar için artık hayatın sonuna gelindiğinin ve ölümün yaklaştığının habercisiyken bir yandan da artık ahiret hayatı için hazırlık yapılması gerekliliğinin de üstü örtülü bir ifadesidir.

Ömer Bey (77) yaşlılığa yönelik olarak dile getirilen bu ithamları şu şekilde değerlendiriyor:

“Öyle bir hata yapıyorsun ki Allah'tan kork Allahtan! bir ayağın çukurdadır kardeşim. Artık bin de yaşasan sıhhatli de yaşasan öleceksin çünkü sonu ölüm. Ne dün böyle idik ne yarın böyle kalacağız. Böyle bin yıl yaşasak sonunda toprak olacağız. İnsana bir ihtar şeklinde söylenilmiştir bu.”

Ömer Bey bu ithamları toplumun kendisine yapmış olduğu bir ihtar olarak anlamlandırmaktadır. Bu ihtarını “Allah’tan kork” ifadesi ile özdeşleştirerek ahiret hayatının varlığına orada hesabın görüleceğine dair toplumsal bir uyarı olarak anlamlandırmaktadır. Dolayısıyla yaşlılık, din ve ölümün kesiştiği ortak nokta tam da burasıdır. Hem toplumsal hem de psikolojik bir baskının oluşmaya başladığı bu süreçte yaşlı insanlar yaklaşan ölüm gerçekliği karşısında gerek toplumsal gerekse de psikolojik uyarılar doğrultusunda dine yaklaşabilmektedir.

Geleneksel toplumdaki modern topluma ölümün toplumsal bellekteki anlamı farklılaşan bir profil çizmektedir. Bu değişimin boyutları ileriki başlıklar altında detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Tarihsel süreç içerisinde ölümün toplumsal bellekteki anlamlarında meydana gelen değişim ve dönüşümler yaşlılığın da ölüme bakışını etkilemektedir. Özellikle dindarlıkla ilişkili olarak yaşlılığın ölüme bakışı modern dönem ve sonraki süreçte paradoksal tezahürleri de beraberinde getirmiştir.

2.3.1. İnsan Yaşlanınca Neden Dine Yaklaşmak İster?

Yaşlılıkla birlikte dine yönelimde artış yaşandığına işaret eden araştırmaların sayısı azımsanamayacak rakamlara tekabül etmektedir. Dine yönelimdeki bu artışın nedenleri ise ayrıca değerlendirilmesi gereken konular arasında yer almaktadır. Bu süreçte özellikle emeklilik sonrası çalışma hayatından uzaklaşmaya başlayan bireyler için boşalan zaman belirleyici olabilmektedir. Fakat yaşlılığın dine yönelmesindeki tek neden olarak bu açıklama yeterli olmayacaktır. İnsanın yaşlanınca neden dine yaklaşmak istediğini sorunun muhatabından daha iyi açıklayabilecek başka bir kişi belki de yoktur.

Emekli fotoğrafçı Ömer Bey (Yaş: 77) şöyle diyor:

“İnsan ölümden sonrasında başına gelecek olanlardan korkuyor. Öldükten sonra yarın ahirette başına geleceklerden dolayı hiç olmazsa şehadet kelimesi getireyim diyor. Dün yoksa bu şehadet bunda bugün yapışının sebebi geç kalındığından. Ahirette beni bir gün bırakın geri gideyim dünyaya tam istediğiniz gibi geri geleyim diyor ya ne diyor cevaben: verdik ya sana bu ömrü yapmadın!”

Ömer Bey burada yaşlı insanların dine yönelme sebebini ölümün varlığına bağlamaktadır. Ona göre ölümün varlığı insanlarda korkuya neden olmaktadır. Gençken dini ibadetlerin yapılmadığına vurgu yapan Ömer Bey bu süreçte ölümün insanları dine yönelttiğini vurgulamaktadır.

Yine benzer bir yorumu çiftçi emeklisi Selim Bey yapıyor ve şöyle diyor:

“İnsan yaşlandı mı cenab-ı Allah’a daha çok yaklaşmak istiyor. Ölümünden mi korkuyoruz artık bilemiyorum. Diyorsun ki artık ben bu dünyada günahkâr bir kulum günahlarımı affettirmem lazım. Cenab-ı Allah’a sığınıyoruz. Ne yalan söyleyeyim ben şu anda ibadetlerimi yapamıyorum. Ama ne bileyim sağlam olsam sağlığım yerinde olsa elbette ibadetlerimi yerine getiririm. Ölümün varlığı bende en çok 50 yaşından sonra kendini göstermeye başladı. Ha tamam 50 yaşından önce de biliyorduk ama bu kadar etkili olmuyordu.”

Çiftçi emeklisi Selim Bey de yaşlandıkça insanın Allah’a dolayısıyla da dine yaklaştığını ifade ediyor. Bunun sebebini ise yine bir önceki satırlarda Ömer Bey’in de ifade ettiği gibi ölümün varlığına bağlıyor. Selim Bey burada konuya kendisi üzerinden yaklaşıyor. Ölümün etkisinin kendisinde 50 yaşından sonra kendini göstermeye başladığını ifade eden Selim Bey bu süreçten sonra insanın yaşlandıkça Allah’a yaklaşması geldiğinden bahsediyor.

Saha araştırması süresince yaptığımız görüşmelerde de yaşlı insanların kendi gözlerinden insanın dine yaklaşma sebebi olarak ölüm en belirgin sebep olarak kendini göstermektedir. Yaşlandıkça güçten ve takatten düşmeye başlayan insanlar bu süreçte ölüme daha çok yaklaşmaktadır. Bu ölüme yaklaşma süreci ise yaşlı insanlarda ahiret hayatının varlığına dair güçlü bir etkiye neden olmaktadır. Hayatının belki de son demlerini yaşayan bir kişi için dinin sunduğu ahiret hayatı sonsuz yaşamın kapılarını aralamaktadır.

Yaptığımız görüşmelerde sağlık problemlerinden şikâyet eden Nazmi Bey (75) şöyle diyor:

“Benim bu rahatsızlığım olmasa yaşamak güzel ama şimdi bu rahatsızlık benim huzurumu kaçırıyor. Hastalıktan dolayı hayattan hiç tat alamıyorum. Günahkâr da olmayalım şimdi ama sağlığım yerinde olsa yaşamak güzel.”

Nazmi Bey burada bozulan sağlık durumunun kendisini hayatı yaşamaktan alıkoyduğunu sağlıklı olması halinde ise yaşamının güzel bir şey olduğundan bahsetmektedir. Cümlelerinin sonuna yaklaştığında ise *“Günahkâr da olmayayım ama sağlığım yerinde olsa yaşamak güzel”* ifadesinden her iki dünyada yaşamın kendisi için ifade ettiği değerın önemi rahat bir şekilde anlayabiliriz.

Özetle yaşlanan insan hayatının son dönemlerine yaklaştığı zaman ölümün varlığını güçlü bir şekilde hissetmektedir. Ölümün bu gerçekliği yaşlı insan üzerinde ciddi etkiler meydana getirmektedir. Bu etkinin en büyük tezahürü de hayatın sonuna

yaklaşıldığının habercisi konumunda olan ölüme karşı insanlara sonsuz yaşamın kapılarını aralayan dindir. Dolayısıyla yaşamın sonuna yaklaşan her birey için din varlığını devam ettirebilmek adına adeta sığınılacak son bir kaledir.

2.3.2. Ölümün Toplumsal Hayata Etkisi

İlk bakışta ölümün sosyolojik yönü her ne kadar net bir şekilde anlaşılmasa da aslında ölümün toplumsal hayat üzerinde ciddi etkileri bulunmaktadır. Bu etkileri çeşitli boyutlar üzerinden ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda ritüel oluşturma, anlam kazandırma, kimlik oluşturma, zihinsel inşa ve sosyalizasyon ölümün temel boyutlarını oluşturmaktadır(Sağır, 2014, s. 95). Bu boyutlar aynı zamanda ölümünün toplumsal fonksiyonlarını da ifade etmektedir. Bu anlamda ölüm, sosyal bir kontrol mekanizması olarak toplumsal hayatın bütünlüğünü sağlayan, toplum için ortak etkinlik alanı oluşturan ve çeşitli ritüeller üzerinden toplumsal bilincin oluşumuna katkı sağlayan bir olgu olarak ifade edilebilir(Mellor ve Shilling, 1993, s. 414). Ölümün toplumsal bellek üzerinde oluşturduğu bu etki hemen hemen her toplum yapısı üzerinde görülen bir durumdur. Bu etkinin en fazla hissedildiği yerlerin başında hiç şüphe yok ki cenaze törenleri gelmektedir. İçeriğinde birtakım farklılıklar bulunsa da cenaze törenleri her toplumda var olan bir organizasyondur. Ölen kişinin ardından bir araya gelen kalabalık ölü yakınlarına birliktelik mesajları vermektedir. Başta cenaze sahipleri olmak üzere törene katılan her birey için bu durum toplumsal bir inşa sürecidir.

Tanımda ifade edilen önemli bir diğer boyut ise ölümün toplumsal davranış kalıplarında somutlaşan ritüel boyutudur. Ölüm etrafında şekillenen ritüeller, toplumsal ve kültürel kodlara göre farklılık arz edebilmektedir. Ritüellerin oluşumunda dinin ciddi etkileri bulunmaktadır(Çiftçikal, 2010, s. 106). Doğum, evlilik ve ölüm gibi hayatın geçiş dönemlerini ifade eden bu önemli süreçlerde dini motifler toplumun olmazsa olmaz unsurları arasında yer almaktadır. Toplumsal hayatın bir parçası konumunda olan bu ritüeller dini farklılıklar çerçevesinde şekillenmektedir. Bu geçiş süreçlerinde her dinin kendi mensuplarına öngördüğü ritüeller farklıdır. Örneğin, Budizm, Hinduizm ve Hristiyanlık gibi dinlerde ölümlerin yakılarak gerçekleştirildiği cenaze törenleri İslamiyet ve Yahudilik gibi dinlerde toprağa gömülerek gerçekleştirilmektedir. Bu durumun farklı dinlere göre daha farklı uygulamaları da beraberinde getireceği yadsınamaz bir gerçektir.

Ölümün toplumsal hayata etkisi üzerine hatırlatılması gereken önemli bir diğer nokta ise tarihte yaşanmış savaşların, toplu katliam ve soykırımların toplumsal bellekte sembolleşen karşılığıdır. Geçmişte yaşanmış acı hatıralar hemen hemen her toplumda sembolleştirilerek yeni nesillere aktarılmaktadır. Bu sayede toplumsal bir kimlik oluşumu gerçekleştirilmek suretiyle toplumsal hafıza canlı tutulmaktadır. Tarihimizde Çanakkale ve Kurtuluş savaşı gibi büyük kayıpların yaşandığı savaşlarda kaybedilen şehitlerimiz anısına düzenlenen anma törenleri bu duruma verilebilecek en güzel örnektir. Bu süreç o günlerin tekrarlanmaması adına yetişen neslimiz için toplumsal bir inşa sürecidir. Yine Japonya'da 2. Dünya savaşı sırasında yaşanan atom bombası faciası sonrası Japon halkının uygulamaları da benzer örnekleri taşımaktadır. Yaşanan facia sonrası her yıl ülke olarak Japonya'da faciada hayatını kaybedenler için anma törenleri düzenlenmektedir. Düzenlenen bu törenlerde Japon halkı, geçmişte yaşanan bu acı tecrübelerin gelecekte de yaşanmaması adına toplumsal bir bilinç inşa etmeye çalışmaktadır.

İfade edilen bütün boyutların kesiştiği ortak noktada ise ölümün sosyalizasyon boyutu açığa çıkmaktadır. Cenaze törenleri, taziye yemekleri, taziye ziyaretleri vb. uygulamalar bu süreçte toplumsal bir etkileşim alanı oluşturmaktadır(Sağır, 2013, s. 127). Ölüme ait olan bütün bu süreçler toplumsallaşmanın temel bileşenleridir. Bu etkileşim ağı birey ve toplum üzerinde kimlik oluşumunu tahsis etmek suretiyle toplumsallaşmanın temellerini atmaktadır.

Özetle ifade edilecek olursa ölümün sosyolojik boyutu hiç şüphe yok ki toplumsal hayata etki edebildiği ölçüde açığa çıkmaktadır. Bu anlamda ölümün toplumsal hayat üzerinde ciddi etkileri bulunmaktadır. Ölüm toplumsal hayatın şekillenmesinde belki de en büyük etkendir. Toplumun şekillenmesinde bu kadar büyük bir etkiye sahip olan toplumsal bir gerçekliğin sosyolojik perspektiften değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

2.3.3. Modern-Postmodern Kavşağında Ölümün Toplumsal Bellekteki Anlamı

Toplumun anlam dünyası zaman içerisinde çeşitli süreçlerden geçerek yeniden şekillenmektedir. Zamanın insanlığa sunduğu imkân ve fırsatlar bu yeniden şekillenme sürecinde büyük bir etkiye sahiptir. Örneğin, geleneksel toplumun savunmasız vahşi yaşam koşullarında yaşayan bir bireyin ölüme yüklediği anlamla modern toplumun gelişmiş güvenlik sistemleri içerisinde yaşamını sürdüren bir bireyin ölüme yüklediği

anımlar arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Geleneksel toplumun vahşi yaşam koşullarında ölümün insanı ne zaman ve ne şekilde bulacağı belirsizliği karşısında hayat planlaması yapabilmenin güçlüğü açıktır. Dolayısıyla hayata dair plan yapabilmek özellikle ilk dönem toplumlarında biraz güçtür. Fakat modern hayata bakıldığı zaman yüksek güvenlik sistemleriyle donatılmış yaşam alanları, sağlık alanında yaşanan gelişmeler insanların daha güvenli ortamlarda daha uzun süreler yaşayabilmelerine olanak tanımaktadır. Bu süreçte elbette modern toplumda yaşayan bir birey için de ölüm vardır ama bu ölümün zamanı vardır(Sağır, 2014, s. 29).

Ölümün toplumsal bellekteki anlamı geleneksel toplumdaki modern topluma modern toplumdaki postmodern topluma farklılık arz etmektedir. Geleneksel toplumda ölüme yönelik olarak ön plana çıkan anılık ve belirsizlik vurgusu modern toplumda bütünlük, uyum ve akıl, postmodern toplumda ise çatışma, karşıtlık ve farklılık vurgularıyla ön plana çıkmaktadır(Sağır, 2014, s. 138). Yaşam kalitesi yükseldikçe ya da zamanın insanlığa sunduğu imkân ve fırsatlar çeşitlenmeye başladıkça toplumsal bellek de çeşitlenmeye, farklılaşmaya ve yeni anlam dünyaları oluşturmaya başlamaktadır. Oluşan bu yeni anlam dünyasında ölüm bir problem olarak görülmeye başlamıştır. Yine benzer bir örnekte, taş devrindeki insanlar için “o dönem için ortalama yaşam süresi göz önüne alındığında” yaşlanmak sıra dışı bir deneyim olarak düşünülürken belki de ölüm, yaşlılıkla anılan kavramlar arasında bile yer almıyordu. O dönemde gayet tabii genç insanların hatta çocukların bile ölmesi normal karşılanabilen bir durumdu(Kellehear, 2012, s. 75). Modern toplumda ölüm yaşlılıkla anılan bir gerçeklik haline dönüşmüştür. Hatta ve hatta son dönemde özellikle yaşlı kavramsallaştırmaları da göz önüne alındığında (genç yaşlılık, orta yaşlılık ve ileri yaşlılık)(Türkbeyler vd., 2018, s. 18) günümüzde artık ölüm ileri yaşlılık ile anılmaktadır.

Geleneksel toplumda ölüm; eşi dostu aileyi ve akrabayı da içiresine alan kapsamlı bir olgu iken modern dönemde bu toplumsallığını yavaş yavaş yitirmeye başlamış ve bireyselleşmiştir(Kellehear, 2012, s. 369). Modern dönemde ortaya çıkmaya başlayan ve sonraki süreçte artarak devam eden bireyselleşme, insanları artık sosyal çevrelerinden uzaklaştırmakta ve yabancılaştırmaktadır. Toplumsal hayata bu denli yabancılaşma ölümün de bu süreçte bireyselleşmesine şahsileşmesine neden olmuştur.

Geleneksel toplumda ölüm toplumsal hayatın merkezi konumunda bulunmaktadır. Bunun en büyük göstergelerini geleneksel toplumun yaşam alanlarında

görebilmek mümkündür. Geleneksel toplumda mezarlıklar şehir, köy ve kasaba gibi yaşam alanlarının merkezine inşa edilirdi(Sağır, 2014, s. 86). Geleneksel toplumda görülen bu durum ölümün de tıpkı yaşam gibi hayatın her daim içerisinde olduğuna bir işarettir. Modern dönemde ise ölüm artık yaşam alanlarının dışına itilmiştir. Modern dönemde toplumsal hayattan dışlanmaya başlayan ölüm postmodern döneme gelindiğinde ise adeta çatışılması, karşı konulması gereken bir gerçeklik olarak toplumun zihinsel dünyasında yeniden inşa edilmiştir.

Yaşlılık özelinde ölümün günümüz toplumsal belleğindeki anlamsal karşılığı araştırmanın bulgular kısmında detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Sıklıkla ölümle birlikte anılan yaşlılığın bu süreci nasıl değerlendirdiği merak konusudur. Modern hayatın etkileri ve yaşlılığın bu süreçteki tutumunun günümüz toplumunun zihin dünyasına da ışık tutacağı kanaatini taşımaktayız.

BÖLÜM II

DINDARLIK YAŞLILIK VE ÖLÜM: SÜREGELEN BİRLİKTELİKTEN PARADOKSAL BİRLİKTELİĞE: TİPOLOJİK BİR YAKLAŞIM

3.1. Yaşlılık ve Yaşlanmaya Yönelik Kavramsallaştırmalar

3.1.1. Güçsüzleşen Yaşlılık

Yaşlılık ve yaşlanmaya yönelik saha araştırmasından elde edilen bilgiler doğrultusunda yaşlılığın mahiyetine ilişkin olarak değerlendirilebilecek ilk bulgu, yaşlanmaya birlikte fiziksel anlamda yaşanmaya başlayan zayıflığı ifade eden bedenin güçsüzleşmesine yapılan vurgudur.

Sibel Hanım (64) yaşlılığı şöyle tanımlıyor:

“Yaşlılığın işaretleri ve habercileri vardır canım. Saçın ağarmıştır habercidir dişin dökülmüştür habercidir. Adamcağızın biri bir ev yaptırırken ev ile pazarlık yapmış. Bak ev kardeş sen bana evlik yapacaksın yalnız yıkılacağın zaman bak bize haber et altında kalmayalım. Ev de başım gözüüm üstüne demiş. Bir gün bakmış ki kardeşim harradan ev adamın üzerine çökmüş. Son nefesini ona harcıyor diyor ki: yazıklar olsun diyor sana sözünde durmadın. Ev de asıl sana yazıklar olsun diyor. Ben sana kaç defa haber verdim de aldırış etmedin şu duvar çatladı sen hemen çamuru kapattın ben sana ne zaman bir şey söylesem hemen ağzıma çamuru kapattın diyor. Ondan sonra da neden düştün diye soruyorsun demiş. Şu iki duvar ayrılmışsa bu iki duvarı o çamur tutar mı? Vel hasıl kelam buna benzer habercileri vardır yaşlılığın.”

Yaşlılığın habercileri olduğunu ifade eden Sibel Hanım fiziksel özelliklerdeki değişime dikkat çekmektedir. Saçın beyazlaması, dişlerin dökülmesi ve ev örneğinde hastalığa yapılan vurgu bedensel anlamda yaşlanmayla birlikte bir gerileme yaşandığını işaret etmektedir.

Yaşlılıktaki fiziksel gerilemeye dikkat çeken Ömer Bey (65) yaşlılığı şöyle tanımlıyor:

“Eli ayağı tutmuyorsa maddi imkânlarla da boğuşuyorsa yakından herhangi bir desteği çevresi de yoksa o insan yaşlıdır. Metabolik durumu, anatomi durumu, sağlığı bunlar hep etkindir. Her şeyiniz sağlam çalışıyorsunuz ama dizleriniz tutmuyor dizleriniz tutmazsa yürüyemezsiniz sosyal olamazsınız sosyal olamayınca da yalnızlığa itilirsiniz depresyona girersiniz. Dediğim gibi çevresel etkiler ekonomik etkiler ne

bileyim sosyal etkiler bunların hepsi yaşlılığı tetikleyen şeyler. Adam vardır geliri yerinde kafası rahat düzeni yerinde o adam neden yaşlansın.”

Yaşlanmayla birlikte insanın anatomik ve metabolik yapısında meydana gelen değişmeden bahseden Ömer Bey yaşlanmayı dizlerin tutmaması sağlığın bozulması olarak nitelendirmektedir. Ayrıca çevresel ve ekonomik faktörlerin de bu süreçte belirleyici olduğunu ifade etmektedir.

Hasan Bey (58) yaşlılığı şöyle tanımlıyor:

“Güçsüzleşiyorsun halin mecalin kalmıyor hafıza geriliyor çocuklaşıyor. Bir kapıya gitsen dede geldi diye kimse işe almıyor. Anlıyorsun ki sen yaşlanmışsın.”

Hasan Bey yaşlılığın insanı güçten takatten düşürdüğünü, iş hayatından geri plana ittiğini ifade etmektedir. Kendisinin yaşlılığı anlamlandırma sürecini fiziksel anlamda yaşanan gerilemeyle açıklayan Hasan Bey yine bu süreçte de hafızanın gerilediğini ifade etmektedir.

Yaşlılığın tanımlanmasına yönelik olarak yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğu yaşlanmayla birlikte gücün ve kuvvetin tükenmeye başladığına işaret etmiştir. Yaşlılıkta fiziksel anlamda yaşanan gerilemeye yapılan vurgu bütün katılımcıların ortak ifadesi olarak değerlendirilebilir.

3.1.2. Yaşlanmayı Kabullenen Yaşlılık

Yaşlanmaya yönelik saha araştırmasından elde edilen önemli bir diğer bulgu ise her ne kadar modern toplumun gençliğe yaptığı vurgu yaşlı kesim üzerinde ciddi etkiler doğursa da yaşlanma gerçekliği karşısında direnmeden sürecin olduğu gibi kabullenilmesi gerektiğine yapılan vurgudur. Yapılan görüşmelerde bu tutuma sahip katılımcılar bunun çok doğar bir süreç olduğunu her canlının bu süreçlerden geçtiğini ve bunun doğal bir yaşam döngüsü olduğuna işaret etmektedir. Hayatın kendilerine biçtiği bütün rollerin yaşamın bir parçası olduğuna zamanı geldiğinde herkesin bu rolü oynaması gerektiğine inanmaktadırlar.

Nazmi Bey (60) yaşlılığı şöyle tanımlıyor:

“Bundan iki üç yıl önce dolmuşa binerdim yer veren gençler olurdu amca buyur derlerdi zorumuza giderdi vay amca olduk dayı olduk derdim. Birdenbire gelmiş gibi oluyor yani zamanla insan alışıyor artık yürürken bakıyorum yaşlandın mı diyorum kendi kendime. Ama rahatın varsa yaşlılık güzel ya korkulacak bir şey değil.”

Nazmi Bey yaşlılığın ilk zamanlarında yaşlanmayı kabullenmekte biraz zorlandığını gençlerin kendisine amca demesinden sıkıntı duyduğunu ifade etmektedir. Ama zamanla bu duruma alıştığını ve yaşlılığı kabullendiğini dile getirmektedir.

Ramazan Bey (63) yaşlılığa bakışını şöyle değerlendiriyor:

“Bana yaşlı denilmesinden hiç gocunmam hatta gıpta duyarım. Üç gün önce hastaneye sonucumu öğrenmeye gittim. Masa başında genç bir çocuk oturuyordu beni bir dövmediği kaldı. Kendi kendime dedim ki sen benim gençlik zamanımda olsaydın böyle konuşamazdın. Yaşlıya bakış açımız böyle. Böyle olunca tabii yaşlılığın iyi bir tarafı yok o zaman gençliği arıyorum.”

Yaşlı hitabından rahatsız olmadığını ifade eden Ramazan Bey yaşlılığı kabullenmekle beraber zaman zaman gençliğe ihtiyaç duyduğunu da ifade etmektedir. Fakat Ramazan Bey’in gençliğe bakışı modern hayatın cazibesinden kaynaklı bir bakış olmamakla beraber yaşlılığın fiziksel anlamda verdiği güçsüzlüğe işaret etmektedir.

Yine yaşlılığa yönelik Ahmet Bey (70) şöyle diyor:

“Yaşlıysam ben kabul ederim ben yaşlıyım genç değilim ki.”

Yaşlı hitabının kendisini rahatsız edip etmediği sorusu üzerine Ahmet Bey açık bir şekilde yaşlılığı kabul ettiğini beyan etmektedir.

Bu açıklamalardan hareketle modern ve postmodern dönemin paradoksal tezahürlerinin yanı sıra bu tezahürlerden uzak tutum ve davranışların da yine toplumsal yapı içerisinde var olduğu açıktır. Bu anlamda yaşlılığın postmodern tezahürlerine nazaran yaşlılığın doğal bir süreç olduğunu ifade ederek yaşlılığı olduğu gibi kabul eden insanlar da yine toplumsal yapı içerisinde bulunmaktadır.

3.1.3. Gönlü Genç Olan Yaşlılık

Modern toplumda beden, gerek insanlar arası ilişkilerde gerekse de çalışma hayatında daima faal, dinç, dayanıklı ve üretkenliği ön plana çıkaran bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda yaşlı bireylerle yapılan görüşmelerde modern toplumun bedene verdiği değerini yaşlı bireyler üzerindeki yansımaları açık bir şekilde gözlenmektedir.

Yaşlılığı nasıl tanımlarsınız sorusuna Mehmet Bey (54) Şöyle cevap veriyor:

“Ben yaşlılığı iki kategoriye ayırıyorum. Mesela bazı insanlar vardır gönlü hep gençtir ben öyleyim mesela ya. Şimdi yaşımda 54 ben isterim ki 25 yaşındaki gibi yeniden gezeyim yani. Ama illaki bir yaş dersin 60 derim. İnsan 60 yaşına gelince eski gücü

kuvveti kalmaz çalışmak ister çalışamaz saygı görmez çevresindeki insanlar eski günler kalmamıştır. Maziyi özler gençliğini özler o günler de geri gelmez.”

Yaşlılığı iki kategoriye ayıran Mehmet Bey gönlü genç olan yaşlılığın tanımlamasını yapmakta ve kendisini bu kategoride değerlendirmektedir. Yaşlılığın yaşla bir ilgisi olmadığını insanın hissettiği yaşta olduğuna işaret eden Mehmet Bey kendisini hala genç olarak hissettiğini dile getirmektedir. Her ne kadar fiziksel anlamda bir gerileme yaşasa bu durum Mehmet Bey’in toplumsal anlamda faal bir hayata devam etmek istediğinin bir göstergesidir.

Abdullah Bey (73) şöyle diyor:

“Birisi bana yaşlı dediği zaman zoruma gidiyor açıkçası insanın şahsiyetine hakaret gibi.”

Abdullah Bey insanların kendisine yaşlı diye hitap etmesinden sıkıntı duyduğunu ifade etmektedir. Hatta ve hatta bu ithamı şahsiyetine yapılmış bir hakaret olarak değerlendirmektedir.

Mehmet Bey’i (54) destekler nitelikte Kadir Bey (72) şöyle diyor:

“Asıl yetmiş yaşında iş başlıyor. Torunlar var çocuklar var onlarla ilgilenmek sorunlarını çözmek dertli günlerinde yanlarında olmak yaralarına melhem olmak bunlar hep aile büyüklerinin vazifesidir. Asıl iş ondan sonra başlıyor.”

Yine yaşın bir önemi olmadığına vurgu yapan Hasan Bey yaşlanmayla birlikte faal hayatın yavaşlamadığına dikkat çekerek asıl işin yetmiş yaşından sonra başladığını ifade etmektedir. Her ne kadar fiziksel anlamda gençliği arzulamasa da aktif hayatın yalnızca genç bedenlere ait olmadığına vurgu yapmaktadır.

Başka bir örnekte Hayri Bey (59) şöyle diyor:

“Ben hala yaşlı olarak hissetmiyorum kendimi. Emeklilik geldi en azından biraz daha çalışmak istiyorum yani o da ekonomik koşullardan dolayı çalışmak istiyorum yoksa emekli de olsak iyi olur. Emekli olan insan daha çabuk yıpranıyor bence artık köşesine falan çekilince hiçbir hareket falan olmayınca daha çabuk yıpranıyor bence. Bazıları işte çok fazla emekliliklerini yaşayamıyor. Çalışmak daha iyidir bence. Bundan 10 sene önce falan çocuklar bana dede dediğinde çok şey yapıyordum zoruma gidiyordu. Yaşlandığını insanın içi istemiyor yani belki fiziki olarak yaşlanıyoruz ama içimiz genç yani istemiyor birinin bize gelip ya sen yaşlısın şöyle böyle demesi bizim zorumuza gidiyor bir yerde.”

Kendisini hala yaşlı olarak hissetmediğini dile getiren Hayri Bey çalışmaya devam etmek istediğini ifade etmektedir. Hayri Bey, emekliliğin insanı çok yıprattığını,

insanı hareketsizleştirdiğini ifade ederken faaliyet alanını daraltmamak adına çalışmayı tercih etmektedir. Torunlarının kendisine dede demesinin gücüne gittiğini ifade eden Hayri Bey fiziksel olarak yaşlandığını kabul etmekle beraber içinin her daim genç kaldığını dile getirmektedir.

Modern hayatın yaşlılar üzerindeki belki de en büyük etkilerini bu satırlar arasında açık bir şekilde görmekteyiz. Hem bedensel anlamda hem de zihinsel anlamda gençliğe yapılan vurgu bu süreçte ön plana çıkan en önemli göstergedir. Gençliği arzulama gençler yaşayıp gençler gibi davranma gençler gibi düşünmeye çalışma modern ve postmodern dönem insanının en temel karakteristiğidir.

3.1.4. Tarif Edilemeyen Yaşlılık

Yaşlılık kavramı yalnızca fiziksel anlamda yaşanan gerilemeyi ifade eden bir kavram değildir. Yaşlılığın fiziksel özelliklerine yönelik tanımlamalarının haricinde onun sosyal, psikolojik, ekonomik ve kültürel birçok tanımı bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerde yaşlılığı herhangi bir kişiye ait cümlelerle aynı şekilde tanımlayan kimseye rastlanmamıştır. Dolayısıyla yaşlılığın tarifine yönelik yapılan tanımlarda yaşanan güçlükler bizatihi katılımcıların konuşmalarından rahat bir şekilde anlaşılabilir.

Celal Bey (89) yaşlılığın bu kompleks yapısını şöyle tanımlıyor:

“Yaşlılığı kolay kolay tarif edemezsin yaşlılık beslenmeye de bakar soya çekmeye de bakar gamsız kedersiz olur ona da bakar. Ben 89 yaşındayım çok şükür elim ayağım sağlam adam 50 yaşında yürüyemiyor diğeri 60 yaşında yataktan kalkamıyor. Yaşlılık üzüntüyle ilgilidir stresle ilgilidir Allah etmesin acıyla ilgilidir düşünceye bakar. Deliler çok yaşar mesela neden düşünce yok adam nerde arar akşam orda çalar adamın kafasını meşgul edebilecek herhangi bir şey yok.”

Yaşlılığı tanımlamanın güçlüğüne dikkat çeken Celal Bey yaşlılığı tanımlama noktasında birçok etkenin bulunduğunu kime yaşlı denileceğine ilişkin ortada bir belirsizliğin olduğunu ifade etmektedir. Bu süreçte genetik yapı, beslenme ve sağlık gibi belli başlı etkenlerden bahseden Celal Bey konuyu kendisi üzerinden açıklıyor. Kendisinin 89 yaşında olmasına rağmen kendisinden yaşça çok da küçük olan birine göre daha sağlam ve dayanıklı olduğundan bahsetmektedir. Burada Celal Bey aslında şu soruyu sormaktadır: Ben 89 yaşındayım ve hala sağlığım yerinde elim ayağım tutuyor

diğeri 50 yaşında ama yatağından kalkamıyor kim yaşlı? Bu soru gerçekten de yaşlılığın tanımlanmasına ilişkin olarak üzerinde durulması gereken önemli bir sorudur.

Ömer Bey (77) yaşlılığa ilişkin şöyle bir tanım yapıyor:

“Eğer haberdar bir biçimde yaşamışsan hazine dolu bir insansın. Yoksa benim gibi yaşamışlarsa sadece bir yaşlı adamdır. Geçen zaman, tarih şu tarihi gösteriyor ama adını sorsan soyadını unutan ne manevi ne değer taşıyan hiçbir şeye ehemmiyet vermemiş sağır kalmış buralara. Hep suretini tanıyor insanlar sîreti bomboş işte öyle bir yaşlı adam. Kaplumbağa da yaşamıştır 150 sene hiçbir farkı yok bunun. Eğer doğru yaşamışsa diyorum bak her şeyden haberdar, bu sadece İstanbul’da ne olmuş Ankara’da ne olmuş bitmiş haberdarlık değil. Allah’ın bu dünyaya nazar edişi bakışı ile onun arasında köprüler dereler tepeler neler neler haberdar yaşamışsan bir hazine. Yoksa bihaber yaşamışsan sadece bir yaşlı adam. Çünkü yemiş içmiş gezmiş başka bir şey düşünmemiş.”

Yaşlılığın bu kompleks yapısına işaret eden Ömer Bey onu haberdar olmakla ilişkilendirmektedir. Yaşlılığın maddi tanımlarının yanı sıra belki de yaşlılığın manevi boyutunu ön plana çıkarmaya çalışmaktadır.

Özetle bu başlık altında modern ve postmodern dönemin en temel karakteristiklerinden biri olan müphemliğin tezahürleri açık bir şekilde görülebilmektedir. Bu ifadelerden hareketle modern ve postmodern dönem insanının zihin dünyasında berraklığın yavaş yavaş kaybolmaya başladığı, gerçekliğe ilişkin tanımların azalmaya başladığı görülmektedir.

3.2. Yaşlılık ve Dindarlığa Yönelik Kavramsallaştırmalar

Daha önce de ifade edildiği üzere din bilimleri alanında yapılan araştırmaların genelinde yaşlılığın insanı dine yaklaştırdığına işaret edilmektedir. Fakat burada araştırmada kullanılan yöntem seçiminden kaynaklı birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Yaşlılık ve dindarlığa ilişkin elde edilen bulgular yaşlanmayla birlikte katılımcıların dine yönelik tutumlarında dört farklı boyut ortaya çıktığına işaret etmektedir. Bunlardan ilki yaşlılığın bireyi dine yaklaştıran boyutudur. Katılımcıların çoğunluğunun benimsediği bu boyut, yaşlanmayla birlikte dini tutum ve davranışlarda gözle görülür bir artış yaşandığını ifade etmektedir. Ortaya çıkan ikinci boyut ise yaşlılığın dine yaklaştırmayan boyutudur. Yaşlanmayla birlikte dine yönelimde herhangi bir değişiklik olmadığını ifade eden bu boyut ise geçmiş yaşantıların bu süreçte etkili olduğunu ifade

etmektedir. Yaşlılık ve dindarlığa yönelik olarak ortaya çıkan üçüncü boyut ise yaşlılığın insanı dine uzaklaştıran boyutudur. Bu boyutta da geçmiş yaşamında dini daha aktif yaşadığını ifade eden kişilerin yaşlanmayla birlikte artık dini ibadetlerini yerine getiremediği ifade edilmektedir. Yaşlılık ve dindarlığa ilişkin son boyutta ise yaşlılıkta dine yönelimin kişiden kişiye değişiklik arz ettiği ifade edilmektedir.

3.2.1. Dine Yaklaştıran Yaşlılık

Görüşmelerden elden edilen bilgiler doğrultusunda katılımcıların çoğunluğunun da dahil olduğu bu grupta katılımcılar yaşlanmayla birlikte dine yöneldiklerini ifade etmektedirler. Katılımcıların dine yönelim süreçlerinde birçok etken bulunsa da en temel neden yaşlanmayla birlikte yakınlaşan ölüm gerçekliğidir. Bu süreçte toplumsal çevrenin de etkisine vurgu yapan katılımcılar yaşamın sonuna gelindiğine ilişkin gerçeklikle yüzleşmek durumunda kalmaktadırlar.

Hayri Bey (59) yaşlanmayla birlikte dine yönelim sürecini şu şekilde değerlendiriyor:

“Yaşlılık insanı dine yaklaştırıyor. Kendimden örnek vereyim ben önce 30 yaşlarımda falan çok fazla namaz falan kılmazdım. Sonra 30lu yaşlardan sonra peyder pey arttı. Önceleri sadece cumaya gidiyordum. Sonra vakit namazlarını kılmaya başladım derken akşamla yatsıyı kılarken sabahı da kılmaya başladım öğleyi de kılmaya başladım beş yaptım yaşlandıkça ibadete daha yaklaştım.”

Yaşlılığın insanı dine yaklaştırdığını ifade eden Hayri Bey bu süreci kendi hayatından örneklendirerek açıklıyor. Yaşamının geçmiş yıllarında ibadetlerini yerini getirmediğini ifade eden Hayri Bey başlarda sadece Cuma namazlarına gittiğini sonra da yavaş yavaş vakit namazlarını da kılmaya başladığını dile getirmektedir. Ardından da yaşlanmayla birlikte git gide bu ibadetlerde artış olduğunu ifade etmektedir.

Kazım Bey (67) konuyu şöyle değerlendiriyor:

“Her yaşın dönem dönem değeri kıymeti vardır. İbadet yaşla gençlikle sınırlı değil biraz inanç meselesi biraz da aile terbiyesi aile yetiştirmesi. Ama tabi ki emekli olduktan sonra insan yaşlanıyor ibadete ister istemez genel açıdan daha fazla yaklaşıyorsun.”

Her yaşın önemli olduğuna dikkat çeken Kazım Bey ibadetin gençlikle sınırlı olmaması gerektiğini dile getirmektedir. Buna ilave olarak Kazım Bey yaşlanmayla birlikte insanın ister istemez dine yöneldiğini dile getirmektedir.

Kemal Bey (70) de benzer bir ifadeyle:

“Yaşlılık insanı dine yaklaştırıyor bence. Biraz önce caminin havlusunda sohbet ediyorduk Elazığ’da yaşarken yankesicilik, cepçilik yaptığını söyleyen iki kişiden biri diğeri için ben bir cüzdan çarpmıştım bu da benden çarpmıştı dedi. Ben de dedim ki şimdi yaşlandınız gayri camiye mi koştunuz? İki de güldü. Polisten kaçamaz olmuş adamdan kaçamaz olmuş camiye gelmişler.”

Kemal Bey de yine hem kendisinde hem de çevresinde gözlemlediği kadarıyla insanın yaşlandıkça dine yöneldiğini dile getirmektedir.

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılabilceği üzere yaşlanmayla birlikte gerek ölümün varlığı gerekse de toplumun ihtar ve uyarıları dine yönelimde önemli etkenlerdir. Dine yönelimin sosyolojik boyutu toplumun yaşlı insanlar üzerindeki uyarıcı fonksiyonunda açığa çıkmaktadır. Katılımcılar her defasında bu etkinin kendilerini nasıl yönlendirdiğine ve hayatlarını nasıl şekillendirdiğine vurgu yapmaktadırlar.

3.2.2. Dine Yaklaştırmayan Yaşlılık

Toplum içerisinde yaşlılıkla birlikte dine yaklaşan yaşlı bireyler bulunduğu gibi dine yaklaşmayan yaşlı bireyler de bulunmaktadır. Dine yaklaşım sürecinde teorik kısımda da değindiğimiz üzere sosyolojik, psikolojik ve ekonomik olmak üzere birçok etken bulunmaktadır. Bireyin içinde yaşadığı aile ve toplum yapısı, eş, dost ve akraba ilişkileri bu süreçte belirleyici olmaktadır. Sosyolojik açıdan çevre dine yönelmeye müsait bir sosyal yapı barındırıyorsa şayet insanlar dine yönelebilmektedir. Dine yönelmeye müsait bir sosyal yapının bulunmaması durumunda ise insanlar dine yönelmemektedir.

Yaşlılıkla birlikte dine yönelik tutumunu Salim Bey (67) şöyle ifade ediyor:

“İnsan yedisinde neyse yetmişinde de odur bence. Kılan zaten kılar kılmayan kılmaz o Allah’a bir borç. Allah sana illa ki namaz kılacaksın demiyor ki sağlığın yerindeyse kılabiliyorsan kılacaksın. Kılıyorsan da kendine kılmıyorsan da kendine.”

İnsanın yedisinde neyse yetmişinde de o olduğuna vurgu yapan Salim Bey isteyen yapar isteyen yapmaz yapıyorsan da kendine yapmıyorsan da kendine diyerek yaşlılıkla birlikte kendisinde dine yönelimin olmadığına işaret etmektedir.

Yaşlılık sizi dine yaklaştırdı mı sorusunu Ömer Bey (77) şöyle yanıtıyor:

“Yaşlılık insanı sadece ölüme yaklaştırır.”

Yaşlanmayla birlikte kendisinde dine yönelim bulunmadığını ifade eden Ömer Bey yaşlılığın insanı yalnızca ölüme yaklaştırdığını dile getirmektedir.

Özetle görüldüğü üzere toplumsal yapı içerisinde yaşlanmayla birlikte dine yönelen insanlar bulunduğu gibi dine yönelmeyen insanlarda bulunmaktadır. Sosyal yapı tek boyutlu değil çok boyutlu bir yapı arz etmektedir. Sosyolojik olarak bu yapının sağlıklı bir şekilde açıklanabilmesi adına bu boyutların tümünün göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

3.2.3. Dinden Uzaklaştıran Yaşlılık

Yaşlılık ve dindarlığa ilişkin olarak ifade edilmesi gereken üçüncü boyut ise yaşlılığın insanı dine uzaklaştıran boyutudur. Yaşlanmayla birlikte fiziksel anlamda yaşanmaya başlayan gerileme yaşlı insanların ibadetlerini yapmalarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle geçmiş yaşamında aktif olarak dinini yaşayan bir kişi yaşlandıktan sonra bu ibadetleri yerine getiremeyebilmektedir.

Yaşlılıkta dini tutumuna ilişkin Melahat Hanım (78) şöyle diyor:

“Bence yaşlılık insanı dine yaklaştırmıyor. Yaşlanınca insan ibadetlerini yapmakta zorlanıyor. İbadet gençlikte güzel. İbadetlerimi yaparım elhamdülillah namazımı kılarım, orucumu tutarım.”

Yaşlılığın insanı dine uzaklaştırdığını ifade eden Melahat Hanım yaşlanınca insanın ibadetlerini yapmakta zorlandığına işaret etmektedir.

Yine benzer bir açıklamada Şükrü Bey (74) şöyle diyor:

“Ben gençliğimden beri inanıyorum ibadetlerimi yapıyorum yaşlandıkça insan her şeyde olduğu gibi dinen de geri kalıyor bana göre. İbadetleri yapacak gücü kuvveti kalmıyor.”

Gençliğinden beri ibadetlerini yapmaya özen gösterdiğini dile getiren Şükrü Bey, Hasan Bey’in de ifade ettiği gibi yaşlanmayla birlikte dini ibadetleri yerine getirebilecek gücün kuvvetin kalmadığını dolayısıyla insanın bu süreçte dinden uzaklaşmaya başladığını ifade etmektedir.

Özetle yaşlanmayla birlikte başlayan fiziksel gerileme her alanda olduğu gibi dini yaşama noktasında da kendini göstermektedir. Fiziksel gücünü kaybetmeye başlayan yaşlı bireyler bu süreçte dini ibadetlerini yerine getirememektedir. Bu süreç yaşlı bireyler için dinden uzaklaşma sürecinin de başlangıcı konumunda bulunmaktadır.

3.3. Yaşlılık Dindarlık ve Ölüm Düşüncesine Yönelik Kavramsallaştırmalar

3.3.1. Dine ve Ölüme Yaklaştıran Yaşlılık

İfade etmek gerekmektedir ki modern ve postmodern toplumda her ne kadar paradoksal tezahürler görünürlük kazanmaya başlamışsa da geleneksel toplumdan günümüze değişmeyen düşünce ve tutumlar da yine toplumsal hayatta varlığını devam ettirmektedir. Bunun en güzel örneği bu başlık altında yapılan yorumlarda rahat bir şekilde görülebilmektedir.

Tablo 1’de yaşlılığın kendisini dine yaklaştırdığını ifade eden Şerif Bey (68) ölüme yönelik düşüncelerini şöyle açıklıyor:

Tablo 1

Dine ve Ölüme Bakış "Şerif Bey (68)"

Dine Bakış	Ölüme Bakış
<p><i>“Allah’ıma çok şükür gençliğimden beri namazıma niyazıma dikkat ederim. Elimden geldiğince ibadetlerimi aksatmadan yapmaya çalışıyorum. Ha bazı kusurlarımız olmadı mı elbette ki olmuştur ama ben onlar için Allah’tan af diliyorum her namazımda. Allah bizi affetsin.”</i></p>	<p><i>“Ölüm unutulacak bir şey değil ben hiç unutmuyorum her gün aklımda ya. Valla hatta dün de ben kabir azabı var onla ilgili bir kitap okuyordum. 10 15 senedir evdeydi nedense bu hafta her gün okumaya başladım. Güneş sistemini görüyorsun geçenlerde bir yerde okudum bir milyon kat dünyadan büyükmüş o zaman biz bir hayal dünyasında yaşıyoruz.”</i></p>

Ölümün unutulacak bir şey olmadığını dile getiren Şerif Bey ölümü her zaman hatırladığını dile getirmektedir. Güneş sisteminin büyüklüğüne dikkat çeken Şerif Bey bu dünyanın bir hayal dünyası olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 2’de yine benzer bir örnekte yaşlılığın kendisini dine yaklaştırdığını söyleyen Mahmut Bey (78) ölüme yönelik düşüncelerini şöyle değerlendiriyor:

Tablo 2.

Dine ve Ölüme Bakış "Mahmut Bey (78)"

Dine Bakış	Ölüme Bakış
<p><i>“Yedi yaşımdan beri namazımı kılarım orucumu tutarım. Ondan sonra diğer günler yapamıyorum açık söyleyeyim gençken her türlü kötülük yaptım yalan mı söyleyeyim ama ramazan geldiği an Perşembe Cuma gümleri hayatta kötü bir iş yapmadım. Onun için Allah'a şükür yapmak lazım ibadetin yaşı başı yoktur. Çünkü öbür tarafa gideceğiz öleceğiz borç borç. Soracak rabbim kim nebin kim? rabbim Allah nebin Muhammed dinim bir İslam kitabım Kur'an Eşhedü enla ilahe illallah ve eşhedü enne muhammeden abduhu ve resuluh. Bunu diyemezsen eğer ki namazın abdestin yoksa bu kelimeyi konuşamazsın o zaman işin zor işte. Seni ben bile kurtaramam.”</i></p>	<p><i>“Adımın birinin babası trilyonlukmuş fabrikaları varmış babası yaşlanmaya başlamış tabi. Babasının yanına gitmiş ve “baba yaşılanıyorsun artık bir vasiyetin var mı ölürsen yerine getireyim” demiş. Babası da oğlunu kırmamak için ona bir çift çorap alıp kendi öldükten sonra o çorabı ayağına giydirmesini vasiyet etmiş. Gün gelmiş adamın babası vefat etmiş. Adam çorapla birlikte cenazeye gelmiş. Hoca cenazeyi yıkadıktan sonra adam hocaya babasının vasiyeti olduğunu öldükten sonra ayağına çorap giydirilmesini istediğini anlatmış. Hocada cenazeyi yıkayıp kefenlediği için adama bunun mümkün olamayacağını söylemiş. Demem o ki adama o kadar zenginliğin içinde bir çorap bile nasip olmamış. Bu dünya gelirken de boş giderken de boş.”</i></p>

Mahmut Bey ölüme yönelik düşüncelerini bir örnek üzerinden anlatmaktadır. Verdiği örnekte zenginliğin, malın ve mülkün önemsizliğine dikkat çekerken diğer yandan da bu dünyanın gelip geçiciliğine işaret etmektedir.

Diğer bir örnekte yine Tablo 3'te yaşlılığın kendisini dine yaklaştırdığını dile getiren Hakkı Bey (72) Ölüme yönelik düşüncelerini şöyle anlatıyor:

Tablo 3.

Dine ve Ölüme Bakış "Hakkı Bey (72)"

Dine Bakış	Ölüme Bakış
<i>“İbadetlerime çok düşkünüm. Gücümün yettiği kadar ibadetlerimi yerine getirmeye özen gösteriyorum.”</i>	<i>“Ben Müslümanım diyen adamın ölümün Allahtan geldiğini bilmesi lazım. Bu yüzden de ölümü hoş karşılaması gerekir. Neden ölmek istemeyesin ki eğer günün yetmişse neden ölmek istemeyesin. Bence ölmek istemeyen adamın dini inancı yoktur. Korkuyor çünkü bu dünyada hakkıyla yaşamamış oraya gidince cehenneme gideceğini biliyor.”</i>

Ölümün Allah’tan geldiğine işaret eden Hakkı Bey ölümün hoş karşılanması gerektiğini dile getirmektedir. Bu dünyadaki süresinin sonuna gelmiş her insanın ölümü arzulanması gerektiğini dile getiren Hakkı Bey ölümden kaçan, ölmek istemeyen bir insanın dine inancının olmadığını ifade etmektedir.

Bulgulardan hareketle günümüz toplumunda geleneksel ölüm inancının varlığını koruduğu açık bir şekilde görülebilmektedir. Bu durum toplumsal olguların yaşadığı değişim ve dönüşümlerin yanı sıra tarihsel süreçte sürekliliğini koruduğunun da en belirgin göstergesidir. Bu noktada modern hayatın yaşlılığın her kesimine aynı oranda etki edemediği gerçeğini ifade etmek gerekmektedir.

3.3.2. Dine Yaklaştıran Ölüme Yaklaştırmayan Yaşlılık

Günümüz yaşlılığın zihin dünyasında ölümün anlamlandırılmasına yönelik olarak ifade edilmesi gereken en önemli boyut yaşlılığın insanı dine yaklaştıran ama ölüme yaklaştırmayan paradoksal boyutudur. Teorik kısımda da ifade edildiği üzere geleneksel toplumda din ve ölüm kavramları birbirine zıtlık ifade eden olgular değildir. Hayatın her anında din ve ölüm iç içedir. Dünya hayatının bir yük olarak nitelendirildiği geleneksel toplumda dünyanın geçiciliği ve ahiret hayatının ebediyetine yapılan vurgu(Kara, 2009, s. 253) günümüze gelindiğinde değişime uğramıştır. Günümüz

postmodern toplumunda yaşam süresinin uzaması ve buna paralel olarak yaşam beklenti sürelerinde meydana gelen artış insanların zihin dünyasında ölümün ötelenmesine neden olmaktadır. Uzun bir yaşamın tahayyül edildiği bu süreçte toplumsal hayatta dinin görünümleri ölümün toplumsal hayata dahil edilmesi noktasında yeterli görünmemektedir. Nitekim yaşlılığın dine yaklaşan ama ölüme yaklaşmayan boyutu buna en güzel örnektir.

Hayri Bey (59) dine ve ölüme yönelik düşüncelerini şöyle açıklıyor:

Tablo 4.

Dine ve Ölüme Bakış "Hayri Bey (59)"

Dine Bakış	Ölüme Bakış
<p><i>"Yaşlılık insanı dine yaklaştırıyor. Kendimden örnek vereyim ben önce 30 yaşlarımda falan çok fazla namaz falan kılmazdım. Sonra 30'lu yaşlardan sonra pey der pey arttı. Önceleri sadece cumaya gidiyordum. Sonra vakit namazlarını kılmaya başladım derken akşamla yatsıyı kılarken sabahı da kılmaya başladım öğleyi de kılmaya başladım beş yaptım yaşlandıkça ibadete daha yaklaştım."</i></p>	<p><i>"Ölmek istemem yani niye isteyeyim hiçbir canlı ölmek istemez. Daha hala hayatta yapacağım bir şeyler olduğunu düşünüyorum. En azından çocuklarımla bir gelecek sahibi olmasını bilmem okulunu bitirip bir iş sahibi olmasını sonra evlenmesini ondan sonra olabilir ölüm belki. Ölümü insan en çok şeyde düşünüyor işte birilerinin cenazesinde mevlidinde falan. İstemiyorum yani ölmeyi istemediğim için hatırıma da getirmiyorum."</i></p>

Tablo 4'te görüldüğü üzere yaşlılığın kendisini dine yaklaştırdığını ifade etmekle beraber ölmek istemediğini dile getiren Hayri Bey daha hayatta yapılacak çok şeylerinin olduğunu belirtmektedir. Çocuklarının meslek sahibi olduğu ve evlendikleri günleri görmek istediğini ölümün belki ondan sonra olabileceğini ifade etmektedir. Hayri Bey ayrıca ölmek istemediği için ölümü de hatırına getirmedeğini dile getirmektedir. Ölümü hatırına getirmek istemeyen Hayri Bey sağlığını koruyabilmek adına yaptıklarını şöyle anlatıyor:

"Sağlığıma elimden geldiği kadar dikkat ediyorum. En azından yiyeceklerime dikkat ediyorum. Çeşitli gıdaları alarak yemeye dikkat ediyorum. Yeme içmeye dikkat

edersen sağlıklı olursun yani. Doktora çok sık gitmem ama gerek olduğunda mecburen gidiyorsun. Televizyonda sağlık programlarına bazen bakıyorum. Koca karı ilacı derler onların bazısı eczanelerin verdiği ilaçlardan daha etkili olduğu zaman oluyor bazı bitkisel çaylar özellikle bende evde bulunduruyorum tüketiyorum yani.”

Ölümden uzak sağlıklı ve huzurlu bir hayat tahayyül eden Hayri Bey sağlığını koruyabilmek adına yiyip içtiklerine dikkat ettiğini, gerektiğinde doktora gittiğini ve televizyonlardan sağlık programlarını takip ettiğini dile getirmektedir.

Yine bir başka örnekte yaşlılığın kendisini dine yaklaştırdığını dile getiren Kazım Bey (67) ölüme yönelik düşüncelerine şöyle devam ediyor:

Tablo 5.

Dine ve Ölüme Bakış "Kazım Bey (67)"

Dine Bakış	Ölüme Bakış
<i>“Her yaşın dönem dönem değeri kıymeti vardır. İbadet yaşla gençlikle sınırlı değil biraz inanç meselesi biraz da aile terbiyesi aile yetiştirmesi. Ama tabi ki emekli olduktan sonra insan yaşlanıyor ibadete ister istemez genel açıdan daha fazla yaklaşıyorsun.”</i>	<i>“Çalışacaksın ki hiç ölmeyesin. Allah diyor ki ölüm seni elbet bulacak haram yeme. Yalnız iş yap çalış çabala akşama kadar ölümü düşünme. Ben bahçemle uğraşıyorum bir uğraş edindim kendime akşama kadar orda oyalanıyorum ki ölümü düşünmeyeyim. Ama tabi her canlı ölümü tadacaktır. Dünya devir daim dünyasıdır.”</i>

Tablo 5’te ölümü düşünmemek için çalışmak gerektiğini dile getiren Kazım Bey ölümü hatırına getirmemek için bahçesiyle uğraştığını ifade etmektedir. Bir yandan her ne kadar ölümü hatırına getirmemeye çalışsa da bir gün öleceğinin farkındadır.

Tablo 6’da yaşlılığın kendisini dine yaklaştırdığını dile getiren Kemal Bey (70) ölüme yönelik düşüncelerini şöyle açıklıyor:

Tablo 6.

Dine ve Ölüme Bakış "Kemal Bey (70)"

Dine Bakış	Ölüme Bakış
<p><i>“Yaşlılık insanı dine yaklaştırıyor bence. Biraz önce caminin havlusunda sohbet ediyorduk Elazığ’da yaşarken yankesicilik, cepçilik yaptığı için ben bir cüzdan çarpmıştım bu da benden çarpmıştı dedi. Ben de dedim ki şimdi yaşlandınız gayri camiye mi koşunuz? İkisi de güldü. Polisten kaçamaz olmuş adamdan kaçamaz olmuş camiye gelmişler.”</i></p>	<p><i>“İnsan ölmek istemiyor tabi Mehmet abiyi ben örnek verdim. Şimdi Maşallah bak ben 70 yaşındayım şeker var, tansiyon var ama çok şükür haplarımı kullanıyorum şu anda anormal bir şey yok. Ama Mehmet abi iyi maşallah. Elbette ki ölüm Allah’ın emri inancımız bu. Adam sağlıklı, diyelim ki ben sağlıklıyım sağlıklı olursan tabi ki can tatlıdır insanlar genel olarak ölmek istemez yani. Her yaşın bir güzel tarafı var can tatlı tabi. Bu dünya güzel. Ölüme ahirete inanacağız o ayrı konu ama sağlıklıysa insan istemiyor işte ölmeyi.”</i></p>

Tablo 6’da da görüldüğü üzere ölmek istemediğini dile getiren Kemal Bey sağlığın bu noktadaki önemine dikkat çekmektedir. Bir yandan Ahiret inancının varlığını hatırlatırken diğer yandan da ölmek istemediğini ifade etmektedir.

Modern hayatın insana sunduğu imkân ve fırsatlar insanların düşünce dünyası üzerinde ciddi etkiler meydana getirmiştir. Rahat ve uzun yaşamın cazibesi insanları ölümden uzaklaştırmakta ve ölümün toplumsal hayattan ötelenmesine neden olmaktadır. Planlı programlı bir hayat planlaması içerisinde artık ölüme yer kalmamış ve günümüz toplumunda bu tür paradoksal tezahürler görünürlük kazanmaya başlamıştır.

3.3.3. Ölüme Yaklaştıran Dine Yaklaştırmayan Yaşlılık

Saha araştırmasından elde edilen bilgiler doğrultusunda modern hayatın paradoksal tezahürleri arasında değerlendirilebilecek olan ilginç ve bir o kadar önemli olan bir diğer boyut ise ölüme yaklaşan dine yaklaşmayan yaşlılık boyutudur. Yaşlılığın

insanı dine yaklaştırmadığını ifade eden bu boyuta göre ölüm, kabul edilebilen ve arzulanabilen bir konumda bulunmaktadır.

Tablo 7’de yaşlılığın kendisini dine yaklaştırmadığını dile getiren Salim Bey (67) ölüme yönelik düşüncelerini şu şekilde dile getiriyor:

Tablo 7.

Dine ve Ölüme Bakış "Salim Bey (67)"

Dine Bakış	Ölüme Bakış
<p><i>“İnsan yedisinde neyse yetmişinde de odur bence. Kılan zaten kılar kılmayan kılmaz o Allah’a bir borç. Allah sana illa ki namaz kılacaksın demiyor ki sağlığın yerindeyse kılabilirsen kılacaksın. Kılıyorsan da kendine kılmıyorsan da kendine.”</i></p>	<p><i>“İnsanların ölmek istememesinin en önemli sebebi adam öbür tarafa bağlanmıyor bu tarafa bağlanıyor yani ömrünü buraya bağlıyor öbür tarafı düşünmüyor. Çiçek açıyor ama soluyor ama solma çiçek demeye olmaz ki bu gül zaman geliyor dökülüyor yav dökülme girdi desen durur mu günü geldi dökülecek. İnsanoğlu da günü geldi mi ölecek bunu kabul edeceksin.”</i></p>

Yaşlılığın kendisini dine yaklaştırmadığını dile getiren Salim Bey insanın ölmek istememesinin sebebini bu dünyaya bağlanmayla ilişkilendirmektedir. Bu sürecin doğal bir süreçten ibaret olduğunu, yaşayan her canlının biyolojik olarak bir gün toprak olacağı gerçeğini dile getiren Salim Bey günü geldiğinde her insanın da bir gün öleceğini ifade etmektedir.

Yine başka bir örnekte Tablo 8’de yaşlılığın kendisini dine yaklaştırmadığını dile getiren Ömer Bey (77) ölüme yönelik düşüncelerini şöyle açıklıyor:

Tablo 8.

Dine ve Ölüme Bakış "Ömer Bey (77)"

Dine Bakış	Ölüme Bakış
<i>"Yaşlılık insanı sadece ölüme yaklaştırır."</i>	<i>"Madem ki geldik dünyaya gitmesini bilmeli, insan gibi yaşayıp insan gibi ölmeli, çokça ağlamalı çok az gülmeli, varsa komşusunda bir aç ekmeğini bölmeli."</i>

Ölüme yönelik düşüncelerini bir şiir üzerinden ele alan Ömer Bey dünyaya gelen her insanın bir gün öleceğini ifade etmektedir. Bu noktada paylaşma ve yardımlaşmaya yaptığı vurgu da dikkate değerdir. Ömer Bey ölümün hayatın doğal bir parçası olduğunu dile getirmektedir.

Özetle yaşlılığın insanı dine yaklaştırmayan bu boyutunda ölüm doğal ve kabul edilmesi gereken sosyal bir gerçeklik olarak değerlendirilmektedir. Bu boyutta ön plana çıkan en önemli paradoks ise yaşlılığın kendisini dine yaklaştırmadığını ifade katılımcıların ahiret hayatına yaptığı vurgudur. Ahiret dini bir inanç konumunda bulunurken bu noktada dine yaklaşmayan yaşlılığın ölümü açıklarken ahiret hayatı üzerinden konuya yaklaşması dikkat çekici olmaktadır. Kanaatimizce bu süreç de yine modern hayatın paradoksal tezahürleri arasında yerini almaktadır.

3.3.4. Dine ve Ölüme Yaklaştırmayan Yaşlılık

Saha araştırmasından elde edilen bilgiler doğrultusunda yaşlılığın ölüme yaklaşımına ilişkin son boyut ise hem dine hem de ölüme yaklaşmayan yaşlılık boyutudur. Bu boyut, yaşlanmayla birlikte dine yaklaşmayan yaşlılığın aynı şekilde ölüme de yaklaşmadığını ifade etmektedir. Kanaatimizce modern toplumun en belirgin özelliği bu boyutta açığa çıkmaktadır. Modern hayat insanı hem dine hem de ölüme uzaklaştırmaktadır.

Tablo 9'da yaşlılığın kendisini dine yaklaştırmadığını dile getiren Cemil Bey (76) ölüme yönelik düşüncelerini şöyle açıklıyor:

Tablo 9.

Dine ve Ölüme Bakış "Cemil Bey (76)"

Dine Bakış	Ölüme Bakış
<i>“İbadetini yaparsın yapmazsın o Allah’la senin aranda olan bir şey.”</i>	<i>“Hayatı da çok seviyorum. Neden seviyorum ben gezdikçe bir şeyler görüyorum. İbret alınacak şeyler var acınacak şeyler var gülecek şeyler var. Mesela ben dünyayı gezmek istiyorum ama olanağım yok gezemiyorum o yüzden burada oturmak zorundayım. Ben burada oturuyorum ama hayalim başka yerde geziyor. Yaşamak güzel.”</i>

Hayatı yaşamayı gezmeyi ve eğlenmeyi çok sevdiğini dile getiren Cemil Bey geri kalan ömründe dünyayı gezmek istediğini fakat ekonomik imkânı olmadığı için bunu gerçekleştiremediğini dile getirmektedir. Ekonomik imkânlarının yetersizliğine vurgu yapan Cemil Bey cümlelerinin sonunda hayalinin başka yerlerde gezdiğini ve yaşamanın güzel bir şey olduğunu dile getirmektedir.

Tablo 10’da benzer bir örnekte yine yaşlılığın kendisini dine yaklaştırmadığını dile getiren Ahmet Bey (70) Ölüme ilişkin düşüncelerini şöyle açıklıyor:

Tablo 10.

Dine ve Ölüme Bakış "Ahmet Bey (70)"

Dine Bakış	Ölüme Bakış
<i>“Ben küçüklüğümde de gençliğimde de namaza niyaza dikkat edemezdim. Can çıkar huy çıkmaz.”</i>	<i>“Öbür tarafta ne olduğunu bilemiyorum bilsem rahattır, güzeldir toprağın altına giriyorsun bir daha çıkamıyorsun ki oradan. Ne yapacaksın nasıl edeceksin o toprak sana ne yapacak nasıl olacak bilmiyorum ki.”</i>

Ölümden sonraki hayatın belirsizliğine dikkat çeken Ahmet Bey (70) toprağın altının iyi ve rahat bir yer olup olmadığını bilemediğinden dolayı ölmek istemediğini ifade etmektedir.

Başka bir örnekte de Tablo 11’de yaşlılığın kendisini dine yaklaştırmadığını dile getiren Yusuf Bey (63) Ölüme yönelik düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

Tablo 11.

Dine ve Ölüme Bakış "Yusuf Bey (63)"

Dine Bakış	Ölüme Bakış
<i>“Dinini yaşayan insana saygım sonsuzdur benim ama ben yapamıyorum gardaş. Küçükken de gençliğimde de çok denedim ama olmadı. Böyle alıştık gitti.”</i>	<i>“Bu yaştan sonra zaten huzurlu da olamıyorum. Hanımı kaybetmişim Allah rahmet eylesin vefat etti. Diyorum ya eğer huzurlu olursam yaşamak isterim. Bundan üç yıl önce keklik avlamaya çıkıyordum. 63 yaşındaydım o zaman ama dinçtim. Hastalık beni çok geriletti. İlaçlar beni mahvetti. Ama bunlar olmasaydı uzun ve huzurlu bir hayat isterdim tabi. Para pul önemli değildir. Huzurlu olmak için yaşamak için para o kadar da önemli değildir. Sağlığın yerinde olsun yeter.”</i>

Hastalıkların ve rahatsızlıkların huzurunu kaçırdığını dile getiren Yusuf Bey ilaçların kendisini fiziksel anlamda yıprattığını dile getirmektedir. Yusuf Bey sağlığının yerinde olması halinde uzun ve huzur bir hayat yaşamak istediğini dile getirmektedir.

Saha araştırmasından elde edilen bilgiler doğrultusunda yaşlılığın dine ve ölüme yaklaştırmayan bu boyutundan modern hayatın etkileri rahat bir şekilde anlaşılabilir. Araştırma süresince katılımcıların hemen hemen hepsi sağlığın önemine dikkat çekmiştir. Onlar için mutlu, uzun ve huzurlu bir yaşam için gerekli olan en temel şey sağlıktır. Sonuç olarak bu boyuta göre ölümün toplumsal hayat içerisinde yeri kalmamıştır.

3.3.5. Dinden Uzaklaştıran Ölüme Yaklaştırmayan Yaşlılık

Yaşlılığın ölüme yaklaşımına ilişkin bir diğer boyut ise dine uzaklaşan ölüme yaklaşmayan yaşlılık boyutudur. Bu boyutta yaşlanmayla birlikte ibadetlerini yapmakta zorluk yaşamaya başlayan yaşlı bireylerin dine uzaklaşırken ölüme yaklaşmayan bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Tablo 12’de yaşlılığın kendisini dine uzaklaştırdığını dile getiren Melahat Hanım (78) ölüme yönelik düşüncelerini şöyle açıklıyor:

Tablo 12.

Dine ve Ölüme Bakış "Melahat Hanım (78)"

Dine Bakış	Ölüme Bakış
<p><i>“Bence yaşlılık insanı dine yaklaştırmıyor. Yaşlanınca insan ibadetlerini yapmakta zorlanıyor. İbadet gençlikte güzel. İbadetlerimi elhamdulillah namazımı orucumu tutarım.”</i></p>	<p><i>“Doğduğun gün tenin teneşirde. Bunun gününü ayı falan yok her zaman hazır olmak lazım İslamiyet bunu söylüyor. Ha insan ölmek istemez neden öleyim hemen gideyim ki biraz daha ibadet yapayım biraz daha iyilik yapayım biraz daha yaşayayım bu ayrı konu.”</i></p>

Bir yandan ahiret hayatı için insanın hazırlık yapması gerektiğini dile getiren Melahat Hanım diğer yandan hemen de ölmek istemediğini daha fazla ibadet etmek istediğini ifade etmektedir. Ölümü arzulamadığını ifade eden Melahat Hanım cümlelerinin sonunda daha fazla yaşamak istediğini dile getirmektedir.

Başka bir örnekte Tablo 13’de yaşlılığın kendisini dine uzaklaştırdığını ifade eden Şükrü Bey (74) ölüme yönelik düşüncelerini şöyle değerlendiriyor:

Tablo 13.

Dine ve Ölüme Bakış "Şükrü Bey (74)

Dine Bakış	Ölüme Bakış
<p><i>"Ben gençliğimden beri inanıyorum ibadetlerimi yapıyorum yaşlandıkça insan her şeye olduğu gibi dinen de geri kalıyor bana göre. İbadetleri yapacak gücü kuvveti kalmıyor."</i></p>	<p><i>"Bu zamana kadar komşularımızdan, hısımlarımızdan, akrabalarımızdan çok cenazeye katıldık. Defnediyoruz ama ister genç ister yaşlı sağlık olduğu sürece oraya gitmek istemeyiz. Hiç kimse gitmek istemez ama eninde sonunda gideceğiz yani."</i></p>

Komşu ve akrabalarının cenaze törenlerine sıklıkla katıldığını dile getiren Şükrü Bey insanın sağlığı yerinde olduğu sürece oraya gitmek istemeyeceğini ifade etmektedir. Bir yandan ölümü ötelemeye çalışırken diğer yandan da çaresiz bir şekilde eninde sonunda oraya gidileceğini dile getirmektedir.

Yine benzer bir örnekte Tablo 14'te yaşlılığın kendisini dine uzaklaştırdığını dile getiren Yaşar Bey (63) ölüme yönelik düşüncelerini şöyle açıklıyor:

Tablo 14.

Dine ve Ölüme Bakış "Yaşar Bey (63)"

Dine Bakış	Ölüme Bakış
<p><i>"Ben gençliğimde daha çok ibadet ederdim. Biz küçükken babamız annemiz bizi camiye gönderirdi namazımızı niyazımı öğrenelim diye. Ama insan yaşlanınca gücü kuvveti kalmıyor işte yapamıyorsun."</i></p>	<p><i>"Valla şimdi buradaki hayat tatlı bu dünya tatlı ama öbür tarafta ne var ne yok giden gelmiyor ki giden gelse sorardık gardaş orda ne var ne yok iyi mi kötü mü? İyiyse herkes anında gider yani. Buradan belki daha iyi orası toprağın altı Allah bilir. Ben bin sene de yaşasam ölmek istemiyorum."</i></p>

Dünya hayatının tatlı olduğunu dile getiren Yaşar Bey ölümden sonraki hayatın belirsizliğine işaret etmektedir. Ölümden sonraki hayata dair malumatın bulunmadığını ifade ederken bin yıl da yaşasa ölmek istemediğini dile getirmektedir.

Özetle bedensel olarak sağlığını kaybetmeye başlayan yaşlı bireyler bu süreçte dini ibadetlerini yapmada zorlandıklarını ifade etmektedirler. Bu süreçte dinden uzaklaşmaya başlayan yaşlı bireyler ölüme de uzaklaşmaya başlamaktadır. Ölüme yönelik olarak sergilenen bu tür tutum ve davranışlar da yine modern hayatın paradoksal tezahürleri arasında yer almaktadır.

SONUÇ

Yaşlılık ve dindarlık ilişkisi bağlamında günümüz yaşlılığın ölüme yönelik yaklaşımlarını ortaya koyabilmek adına gerçekleştirilen bu araştırmada dikkate değer sonuçlar elde edilmiştir. Öncelikle geleneksel toplumun din ve ölüm karşısındaki teslimiyetinin modern toplumdaki anlamsal farklılığını ifade etmek gerekmektedir. Sanayileşme, kentleşme, modernleşme ve sekülerleşme gibi süreçlerin bu süreçte belirleyici olduğunun ifade edilmesi gerekir. Buna ek olarak sağlık ve teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler insanların ortalama ömür süreleri üzerinde ciddi etkiler meydana getirmiştir. Ortalama yaşam süresi uzamış ve bu durum zamanla ölümün toplumsal hayatın dışına itilerek tecrit edilmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca ortalama ömür sürelerinde meydana gelen bu artış zamanla insanların yaşam beklenti süresinin de uzamasına neden olmuştur. Planlı ve programlı bir hayatın tahayyül edildiği bu süreçte artık ölüme yer kalmamıştır. Geleneksel toplumda görülen teslimiyet kavramı modern toplumda yerini inkâr, çatışma ve dışlama gibi kavramlara bırakmıştır.

Geleneksel toplumda ölüme teslimiyetin belki de baş aktörü konumunda bulunan din de yine bu süreçte ayrıca değerlendirilmesi gereken konular arasında yer almaktadır. Dünya hayatının geçiciliğini önceleyen din özellikle de yaşam süresinin kısa olduğu geleneksel toplumlarda önemli bir etki uyandırmıştır. Hayatını planlama imkânı bile bulamadan ölümün nerede ve ne zaman geleceğini bilemeyen insan için dine teslimiyet aynı zamanda ölüme teslimiyet anlamı gelmekteydi. Fakat modern hayatın insanına sunduğu imkanlar artış gösterdikçe insanların dine ve ölüme yüklediği anlamlar farklılaşmaya başlamış ve bu süreç birçok paradoksal tezahürleri de beraberinde getirmiştir. Bu süreçte dine yaklaşan bir insan ölüme yaklaşmayabilmekte ya da dine yaklaşmayan bir insan ölüme yaklaşabilmektedir. Geleneksel toplumda bütünlük arz eden bu iki kavram Bauman'ın da ifadesiyle modern toplumda adeta parçalanmıştır. Bu kavramlar belki de modern hayatın akışkanlığı karşısında parçalanmaya devam edecektir. Bu parçalanma süreci yalnızca bu iki olgu arasında değil olguların kendi içinde bile gerçekleştiği dindarlığa ilişkin tipolojilerin farklılık arz etmesinden rahat bir şekilde anlaşılabilir. Nitekim araştırmanın teorik kısmında da ifade edildiği üzere dindarlığa ilişkin birçok farklı tip bulunmaktadır. Bu tipler tarihsel süreç içerisinde farklı anlamlar kazanmak suretiyle oluşmaktadır. Dolayısıyla hem ölüme hem de dine ilişkin tutum ve davranışların tarihsel süreç içerisinde farklılık arz edeceği gerçeği aşikardır.

Öneri olarak modern ve postmodern hayatın bu akışkan, yıkıcı ve parçalayıcılığı özelliğini de dikkate alarak zamanın insanımıza değil insanımızın zamana yön vermesi gerektiğini öncelikli olarak ifade etmeliyiz. Ayrıca daha önce de ifade edildiği üzere ölümün toplumsal anlamda ciddi fonksiyonları bulunmaktadır. Ölümün bu denli toplumsal hayatın dışına itilmesi kanaatimizce çok doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Toplumsal bir bilinç inşa edebilmek adına kısaca toplum olabilmek adına ölüm hayatın her daim içerisinde yer almalıdır.

KAYNAKÇA

- Achenbaum, W. A. ve Bengtson, V. L. (1994). Re-engaging the Disengagement Theory of Aging: On the History and Assessment of Theory Development in Gerontology. *The gerontologist*, 34(6), 756-763.
- Argue, A., Johnson, D. R. ve White, L. K. (1999). Age and Religiosity: Evidence From a Three-Wave Panel Analysis. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 423-435.
- Arslan, M. (2009). Geleneksellik ve Yaşlı Dindarlığı: Taşrada Sosyal Hizmet Alamayan Yaşlıların Dindarlık Durumları Üzerine Uygulamalı Bir İnceleme. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2(2), 112-125.
- Arslan, M. (2013a). Popüler Dini Yönelimlerin İncelenmesinde Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri. M. Arslan (Ed.), *Sosyo-dini Farklılaşma ve İslam* içinde. Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- Arslan, M. (2013b). Sosyo-Dini Farklılaşma: İslamî Bir Giriş Denemesi. M. Arslan (Ed.), *Sosyo-Dini Farklılaşma ve İslam: Sosyolojik ve Antropolojik Perspektifler* içinde. Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- Atchley, R. C. (1989). A Continuity Theory of Normal Aging. *The gerontologist*, 29(2), 183-190.
- Aydın, O. (2012). Türkiye'de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012(2), 91-96.
- Baran, A. G. (2012). Aile ve Yaşlanma. A. Kasapoğlu ve N. Karkıner (Eds.), *Aile Sosyolojisi* içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Bauman, Z. (2011). *Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup* (P. Sıral, Çev.). İstanbul: Habitus Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan Modernite* (S. O. Çavuş, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Blau, Z. S. (1973). *Aging in a Changing Society*. London: Franklin Watts.
- Caner, Ö. C., Gözün, G., Hilwah, A. ve Gökçek, M. (2013). *Yaşlı Dostu Şehirler: Kavramsal Çerçeve ve Örneklerle Değerlendirmeler*. Ankara: Güneş Tıp Kitabevi.
- Cowgill, D. O. ve Holmes, L. D. (1972). *Aging and Modernization*. New York: Appleton-Century-Crofts and Fleschner Publishing Company.

- Çelik, C. (2005). Dindarlık Tipolojilerine Metodolojik Bir Yaklaşım. *İslâmiyât*, 8(2), 71-90.
- Çiftçikal, F. (2010). Modernleşme Sürecinde Ölüm Hadisesine Din Sosyolojisi Açısından Bir Yaklaşım. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Dowd, J. J. (1975). Aging as Exchange: A Preface to Theory. *Journal of Gerontology*, 30(5), 584-594.
- Givskov, C. ve Petersen, L. N. (2018). Media and The Ageing Body: Introduction to The Special Issue. *European Journal of Cultural Studies*, 21(3), 281-289.
- Glock, C. Y. (2007). Dindarlığın Boyutları Üzerine (M. E. Köktaş, Çev.). Y. Aktay ve M. E. Köktaş (Eds.), *Din Sosyolojisi içinde*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Hick, J. (1990). Değişen Ölüm Sosyolojisi. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 235-249.
- İnce, A. (2012). Modern Dönemde Yaşlanma ve Din. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(8), 743-759.
- İnce, A. (2017). “Değer” İle “Sorun” Arasında Türkiye’de Yaşlılarla İlgili Toplumsal Değer Yargıları (Din Bilimleri Perspektifinden Bir İnceleme). *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(36).
- Kalınkara, V. (2016). *Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kara, Z. (2009). Ölüm Fenomeni Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması "Kayseri Örneği". Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Kayıklık, H. (2003). *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler*. Adana: Baki Kitabevi.
- Kellehear, A. (2012). *Ölümün Toplumsal Tarihi* (T. Kılınç, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Kirman, M. A. (2005). *Din ve Sekülerleşme: Üniversite Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Kirman, M. A. (2016). *Din Sosyolojisi Sözlüğü*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Koçak, A. ve Bulduklı, Y. (2010). Sağlık İletişimi: Yaşlıların Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programlarını İzleme Motivasyonları. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 6(3), 5-17.
- Lemon, B. W., Bengtson, V. L. ve Peterson, J. A. (1972). An Exploration of the Activity Theory of Aging: Activity Types and Life Satisfaction Among in-Movers to a Retirement Community. *Journal of Gerontology*, 27(4), 511-523.
- Lewis, M. I. ve Butler, R. N. (1972). Why is Women's Lib Ignoring Old Women? *Aging and human development*, 3(3), 223-231.

- Markides, K. S. (1983). Aging, Religiosity, and Adjustment: A Longitudinal Analysis. *Journal of Gerontology*, 38(5), 621-625.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü* (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mellor, P. A. ve Shilling, C. (1993). Modernity, Self-Identity and The Sequestration of Death. *Sociology*, 27(3).
- Müftüler, H. G. (2016). Modernleşme Sürecinde Yaşlılık Açısından Kurumsallaşma ve Maneviyat. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Özbolat, A. (2011). Postmodern Dönemde Bedenin Tüketim Temelinde Yeniden İnşası. *Electronic Journal of Social Sciences*, 10(38).
- Özbolat, A. (2016). Beşikten Mezara: Yaşlılığın Sosyolojisi ve Din-Adana Örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 16(2), 53-76.
- Özbolat, A. (2017). Postmodern Dünyada Din: Yaygınlaşan Dinsellik, Yüzeyselleşen Dindarlık. *Journal of Islamic Research*, 28(3), 265-278.
- Riley, M. W., Johnson, M. ve Foner, A. (1972). *Aging and Society: A sociology of Age Stratification*. New York: Russell Sage Foundation.
- Rose, A. M. (1962). The Subculture of The Aging: A Topic for Sociological Research. *The gerontologist*, 2(3), 123-127.
- Sağır, A. (2013). Ölüm, Kültür ve Kimlik: Iğdır Ölü Bayramı İle Meksika Ölü Günü Örneği. *Milli Folklor*, 25(98).
- Sağır, A. (2014). *Ölüm Sosyolojisi*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri*. Bursa: Dora Yayınevi.
- TÜİK. (2018a). Demografik Göstergeler (2000-2025). http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1636. Erişim Tarihi: 03.06.2019
- TÜİK. (2018b). Hayat Tabloları (2018). <http://www.tuik.gov.tr/ZipGetir.do?id=27591&class=onceki>. Erişim Tarihi: 07.07.2019
- TÜİK. (2019a). İstatistiklerle Türkiye 2018. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu. <https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul>
Erişim Tarihi: 12.06.2019

- TÜİK. (2019b). İstatistiklerle Yaşlılar. <http://www.tuik.gov.tr/ZipGetir.do?id=30699&class=onceki>. Erişim Tarihi: 05.06.2019
- Türkbeyler, İ. H., Öztürk, Z. A., Kalem, A. ve Abiyev, A. (2018). Gelişen ve Yaşlanan Toplumumuzda Yaşlılık Algısı. *Nobel Medicus*, 14(2).
- UN. (2019). *World Population Prospects 2019 Highlights*. New York: United Nations.
- WHO. (2011). Global Health and Aging. https://www.who.int/ageing/publications/global_health.pdf. Erişim Tarihi: 13.06.2019
- Yapıcı, A. (2007). Geleneksellik ile Modernlik Arasında Sıkışan Din Anlayışları ve Dindarlık. *Dem Dergi*, 1(2), 24-29.

EKLER

EK 1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

1. Yaşlılığı nasıl tanımlarsınız?
2. Çevrenizdeki insanların size bakışı ile sizin kendinize bakışınız arasında bir fark var mıdır? Yaşlı hitabı veya muamelesi görmek sizi rahatsız eder mi?
3. Sizce kaç yaşında olan birisine yaşlı denilmelidir?
4. Yaşlılığın insanı dine yaklaştırdığı düşünülür genelde bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce yaşlılık insanı dine yaklaştırmakta mıdır?
5. Dini yaşama noktasında kendinizi nasıl tanımlarsınız? Kendinizi dindar olarak nitelendirebilir misiniz?
6. İnsan yaşlanınca neden dine yaklaşmak ister?
7. Yaşlılık ve ölüm birbirine yakın kelimeler olarak düşünülür? Yaş yetmiş iş bitmiş, Bir ağayı çukurda gibi ithamlar sizi rahatsız eder mi?
8. Ölümü sık sık hatırlar mısınız? Ölüme bakışınızı birkaç cümle ile ifade edebilir misiniz?
9. Size göre kaç yaşında biri erken vefat etmiştir?
10. Hayatı, yaşamayı, gezmeyi ve eğlenmeyi sever misiniz? Hayattan beklentileriniz nelerdir?
11. Mümkün olsaydı şayet kaç yıl yaşamak isterdiniz?

EK 2: Katılımcı Listesi

Katılımcı No	Kod Adı	Yaş	Cinsiyet	Meslek
1	Sibel	64	Kadın	Ev Hanımı
2	Bilal	65	Erkek	Bankacı
3	Hasan	58	Erkek	Çiftçi
4	Zerin	71	Kadın	Ev Hanımı
5	Nazmi	60	Erkek	İşçi
6	Ramazan	63	Erkek	Memur
7	Ahmet	70	Erkek	Esnaf
8	Fatma	60	Kadın	Öğretmen
9	Mehmet	68	Erkek	Polis
10	Abdullah	73	Erkek	İşçi
11	Kadir	72	Erkek	Öğretmen
12	Hayri	59	Erkek	Memur
13	Celal	89	Erkek	Esnaf
14	Hatice	68	Kadın	Hemşire
15	Ömer	77	Erkek	Fotoğrafçı
16	Kerim	67	Erkek	Berber
17	Halim	83	Erkek	Çiftçi
18	Hamide	53	Kadın	Ev Hanımı
19	Kazım	67	Erkek	İşçi
20	Şerif	68	Erkek	Memur
21	Halit	64	Erkek	Doktor
22	Kemal	70	Erkek	Esnaf
23	Ayşe	62	Kadın	Esnaf
24	Melahat	78	Kadın	Ev hanımı
25	Mahmut	78	Erkek	Muhtar
26	Hakkı	72	Erkek	İmam
27	Osman	68	Erkek	Çiftçi
28	Şükrü	74	Erkek	Mühendis
29	Yaşar	63	Erkek	İşçi
30	Esmâ	57	Kadın	Ev Hanımı
31	Salim	67	Erkek	Esnaf
32	Cemil	76	Erkek	Memur
33	Yusuf	63	Erkek	İşçi

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ali AKSAÇ

Doğum Tarihi : 27.10.1994

İLETİŞİM

e-Posta : aaksac@cu.edu.tr

EĞİTİM BİLGİLERİ

2017 - Devam Ediyor : Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans)

2012 - 2016 : İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği
(Lisans)

Yabancı Dil : İngilizce